

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Hudební katedra

**Hudební tvořivost a možnosti jejího rozvíjení
u žáků na 1. stupni ZŠ**

Diplomová práce

Autor: Gabriela Poslední
Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Vedoucí práce: PhDr. Helena Karnetová

Zadání diplomové práce

Autor:	Gabriela Poslední
Studium:	P10588
Studijní program:	M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Název diplomové práce:	Hudební tvořivost a možnosti jejího rozvíjení u žáků na 1. stupni ZŠ
Název diplomové práce AJ:	Musical creativity and possibilities of its development with grade one pupils of elementary school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Objasnění pojmu hudební tvořivost, její význam a uplatnění v hodinách hudební výchovy na 1. stupni ZŠ. Tvořivost v kontextech všech hudebních činností. Komparace stávajících učebnic. Vlastní didaktické příklady.

Sedlák, František a kol.: Didaktika hudební výchovy I. Praha: SPN, 1985 Daniel, Ladislav. Metodika hudební výchovy. Ostrava: Montanex, spol. s.r.o., 1992 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: VÚP, 2005 Herden, Jaroslav; Jenčková, Eva; Kolář, Jiří. Hudba pro děti. Praha: UK, 1992 Hurník, Ilja; Eben, Petr. Česká Orffova škola, I.–IV. díl. Praha: Muzikservis, 1996 Jenčková, Eva. Hudba v současné škole – výběr postupně vydávaných notesů D'Andrea, Floriana. Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování. Praha: Portál, 1998 SEDLÁK, František a kol. Didaktika hudební výchovy 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. Váňová, Hana: Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku, Praha: Editio Supraphon 1989 Váňová, Hana: Pěvecká tvořivost na základní škole, Praha: SPN 1984 Hudební výchova, časopis pro hudební a obecně estetickou výchovu školní a mimoškolní, vydává UK, Praha

Garantující pracoviště:	Hudební katedra, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Helena Karnetová
Oponent:	prof. PhDr. Eva Jenčková, CSc.
Datum zadání závěrečné práce:	24.2.2014
Datum odevzdání závěrečné práce:	6. 7. 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucí diplomové práce) samostatně a že jsem uvedla všechny prameny a literaturu.

V Hradci Králové, dne 6. 7. 2016

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Heleně Karnetové za odborné vedení, cenné rady, připomínky a adekvátní kritiky, díky nimž jsem mohla efektivněji dokončit svoji práci.

Anotace

POSLEDNÍ, Gabriela. *Hudební tvořivost a možnosti jejího rozvíjení u žáků na 1. stupni základní školy*. [Diplomová práce]. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 66 s.

Cílem diplomové práce je vyzdvihnout význam hudební tvořivosti žáků mladšího školního věku a uvést didaktické příklady, které podporují proces hudební tvořivosti.

Teoretická část diplomové práce se zabývá problematikou dětské hudební tvořivosti, zejména vymezením pojmu, psychologickou podstatou a objasňuje její specifické rysy a fáze. V teoretické části jsou rovněž komparovány tři typy stávajících učebnic hudební výchovy pro první stupeň základní školy a představen vzdělávací obor Hudební výchova z hlediska hudební tvořivosti žáků mladšího školního věku. V praktické části diplomové práce jsou uvedeny vlastní didaktické příklady zaměřené na rozvoj hudební tvořivosti žáků mladšího školního věku v kontextech všech hudebních činností.

Klíčová slova: pěvecká tvořivost, instrumentální tvořivost, hudebně pohybová tvořivost

Annotation

POSLEDNÍ, Gabriela. *The musical creativity of pupils of the first level of elementary school and possibilities of its development*. [Diploma Thesis]. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 66 pp.

The goal of the diploma thesis is to emphasize the significance of the musical creativity of pupils of junior school age and to produce didactic examples of how to promote the process of musical creativity.

The theoretical part of the diploma thesis deals with the problems of children's musical creativity, especially with defining the concept and its psychological essence, and with explaining its specific features and phases. The theoretical part is also devoted to the comparison of three types of textbooks of musical education for the first level of elementary schools and to presenting the subject of Music Education from the point of view of the musical creativity of pupils of junior school age. In the practical part there are actual didactic examples of the development of the musical creativity of pupils of junior school age in the context of all kinds of musical creativities.

Key words: singing creativity, instrumental creativity, musical and movement creativity

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013
(Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

ÚVOD	9
1. HUDEBNÍ TVOŘIVOST	11
1.1 Vymezení pojmu hudební tvořivost	11
1.2 Psychologická podstata hudební tvořivosti	13
1.3 Rysy hudební tvořivosti	16
1.4 Fáze hudebně tvořivého procesu	17
1.5 Význam hudební tvořivosti	18
2. UČEBNICE HUDEBNÍ VÝCHOVY PRO 1. STUPEŇ ZŠ	20
V KONTEXTU HUDEBNÍ TVOŘIVOSTI	
2.1 Ladislav Daniel	20
2.1.1 Učebnice Ladislava Daniela	21
2.1.2 Zastoupení hudební tvořivosti	22
2.2 Marie Lišková	24
2.2.1 Učebnice Marie Liškové	24
2.2.2 Zastoupení hudební tvořivosti	25
2.3 Jindřiška Jaglová	28
2.3.1 Učebnice Jindřišky Jaglové	28
2.3.2 Zastoupení hudební tvořivosti	28
2.4 Komparace učebnic L. Daniela, M. Liškové a J. Jaglové	32
2.4.1 Ladislav Daniel	32
2.4.2 Marie Lišková	32
2.4.3 Jindřiška Jaglová	33
2.5 Podpora hudební tvořivosti v rámci RVP ZV	35

3.	DIDAKTICKÉ PŘÍKLADY HUDEBNÍ TVOŘIVOSTI	38
3.1	Komplexní tvořivá práce s říkadlem „Švec“	39
3.2	Komplexní tvořivá práce s písní „Sněží“	42
3.3	Tvořivá práce s pohádkou „Datel a bubeníček“	45
3.4	Pohybová improvizace	52
3.5	Instrumentální improvizace na hudební skladbu	54
3.6	Instrumentální tvořivá hra s písní „Vdávala se myška“	55
3.7	Hudební hry	56
3.8	Komplexní tvořivá práce s říkadlem „Haju, haju, hajušky“	59
4.	ZÁVĚR	62
5.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63

ÚVOD

„Život už mě dávno naučil, že hudba a poezie jsou na světě to nejkrásnější, co nám život může dát, kromě lásky ovšem.“

Jaroslav Seifert¹

Zvuky jsou všude kolem nás. Myslím tím předměty denní potřeby, které se mohou s trochou fantazie rozezvučit. Prostředí našeho domova, vycházka do přírody přináší mnohé zvukové inspirace, jen je objevit a vyzkoušet. Žijeme ve znějícím světě a hudba je jeho přirozenou součástí. Zvuky a hudba jsou však v dnešním civilizačním světě brány hlavně jako zvuková kulisa, přičemž si často ani neuvědomujeme její estetickou a uměleckou funkci. Mnohdy jsme nedobrovolně vystaveni předimenzované hudbě v obchodech, restauracích, v rozhlase či televizi.

Duševní vyrovnanost každého člověka vyžaduje místo klidu a pohody, kde lze přemýšlet, tvořit a odpočívat. Také každé dítě potřebuje svoji oázu klidu a pohody, svůj dětský svět prostorového a akustického soukromí. Čím dál tím více dětí je hyperaktivních; nedokáží se uvolnit, zabývat se soustředěně nějakou činností, neumějí zvládat své emoce. Měli bychom učit děti naslouchat svému okolí, reagovat na hudební podněty.

Zkusme se s dětmi na chvíli zastavit a naslouchat zvukům kolem sebe. Budeme-li děti učit vnímat zvuky, budou citlivější ke svému okolí. Odtud už je blízko k tomu, aby soustředěně naslouchaly hudbě.

Důvodem, proč jsem si zvolila právě toto téma diplomové práce, je můj dlouhodobý zájem o hudební výchovu. Již v dětství jsem začala hrát na housle a chodila se svými rodiči na koncerty vážné hudby do pražského Rudolfiny. V této tradici pokračuji i se svými dětmi. Jako pedagog bych se v budoucnu ráda zabývala hlouběji hudebním rozvojem žáků.

¹ SEIFERT, Jaroslav. *Býti básníkem*. Praha: Československý spisovatel, 1984. s. 9

Cílem mé diplomové práce je vyzdvihnout význam hudební tvořivosti žáků mladšího školního věku a uvést didaktické příklady, které podporují proces hudební tvořivosti.

První část diplomové práce přináší základní teoretické poznatky týkající se dětské hudební tvořivosti. Zaměřuje se zejména na vymezení pojmu dětské hudební tvořivosti, problematiku psychologické podstaty a objasňuje její specifické rysy a fáze.

Druhá část diplomové práce komparuje tři typy stávajících učebnic hudební výchovy pro 1. stupeň základní školy z hlediska hudební tvořivosti. V této části je rovněž představen vzdělávací obor Hudební výchova z aspektu hudební tvořivosti žáků mladšího školního věku.

Třetí část diplomové práce uvádí vlastní didaktické příklady podporující rozvoj hudební tvořivosti žáků mladšího školního věku v kontextech všech hudebních činností.

1. HUDEBNÍ TVOŘIVOST

„Má-li se naučit žák hudbu správně reprodukovat a dobře jí porozumět, je nutné také pochopit, jak se hudba komponuje a tvoří.“

Jean Jacques Rousseau²

Myšlenkou hudební tvořivosti se zabývali mnozí významní pedagogové a myslitelé, jako např. Jan Ámos Komenský, Jean Jacques Rousseau nebo Johann Heinrich Pestalozzi. Zdůrazňovali především přirozenou, aktivní a tvořivou činnost žáka a respekt k jeho věkovým a individuálním zvláštnostem. Hudební tvořivost chápali jako výchovně vzdělávací princip, na kterém je postavena celá hudební výchova.

1.1 Vymezení pojmu dětská hudební tvořivost

Definice dětské hudební tvořivosti není zcela jednotná. Mnozí autoři pohlízejí na dětskou hudební tvořivost z různých hledisek. Používají se i různé synonymní termíny např. dětská hudební kreativita, hudebně tvůrčí aktivita, tvořivá činnost, hudebně hravé cvičení, hravé muzicírování či hra s tóny.

Pedagogický slovník definuje tvořivost takto: *„Tvořivost je duševní schopnost vycházející z poznávacích i motivačních procesů, v níž ovšem hrají důležitou schopnost též inspirace, fantazie, intuice. Projevuje se nalézáním takových řešení, která jsou nejen správná, ale i nová, nezvyklá, nečekaná.“*³

Podle Ivy Švarcové *„Tvořivost zahrnuje velmi složitý komplex jevů, který nebyl dosud přesně definován. V podstatě představuje dispozici k samostatnému myšlení a k řešení problémových situací, kde jednající subjekt nemůže nebo nechce použít běžně používané postupy.“*⁴

Jaroslav Hlavsa charakterizuje výchovu k tvořivosti jako *„Záměrnou činnost, jejímž cílem a účelem je formovat člověka k tvořivému jednání a uvažování, vést ho k tomu,*

² ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili o výchování*. Praha: 1910. s. 147

³ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013, s. 318. ISBN 978-80-262-0403-9

⁴ ŠVARCOVÁ, Iva. *Základy pedagogiky*. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2011, s. 145. ISBN 978-80-7080-690-6

aby se mohl realizovat jako tvůrčí osobnost a aby došlo k pozitivnímu posunu v jeho osobnostnímu rozvoji a interakcích se společností“⁵.

Rudolf Kohoutek objasňuje tvořivost jako „*činnost člověka, vytvářející nové materiální, technické, umělecké, kulturní a duchovní hodnoty, jež mají nejen individuální, ale i společenský význam.*“⁶

Hana Váňová chápe dětskou hudební tvořivost jako „*elementární, samostatnou hudební činnost, která na základě výběru a kombinace jednotlivých hudebních představ vytváří relativně novou a objektivně vyjádřenou hudební kvalitu. Jde tedy o hudební činnost charakterizovanou takovými znaky, jako je jednoduchost, samostatnost a relativní původnost.*“⁷

Jedná se tedy o počáteční hudebně tvořivé činnosti žáka, jeho první hudební nápady ve formě různých obměn a variací na jednoduché rytmické a melodické modely. Tyto první kompoziční pokusy (vokální, instrumentální a hudebně pohybové) žák realizuje postupně samostatně na základě osvojených hudebních představ a hudebně vyjadřovacích prostředků a vytváří tak relativně nové hudebně tvořivé produkty.

V rámci dětské hudební tvořivosti jsou rozlišovány dva směry: dětská elementární improvizace a dětské elementární tvz. naivní komponování.

Dětská elementární improvizace se vyznačuje spontánním, okamžitým a nečekaným vyjádřením hudebních myšlenek. Odpovídá dětské přirozenosti, spontaneitě a hravosti a nevyžaduje znalost notového písma. Podstatou dětské elementární improvizace je obměňování, variování a přetváření již existujících skladeb. Výsledkem dětské elementární improvizace je bezprostřední zvuková realizace hudebních myšlenek, která je pomíjivá.⁸

Dětské elementární komponování se týká hudebně vyspělejších žáků. Je spojené se znalostí notového písma, s rozvojem sluchové analýzy, se zpěvem a hrou na hudební

⁵ HLAVSA, Jaroslav a kol. *Psychologické problémy výchovy k tvořivosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. In ŠVARCOVÁ, Iva. *Základy pedagogiky*. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2011, s. 118. ISBN 978-80-7080-690-6

⁶ KOHOUTEK, Rudolf. *Tvořivost a její poznání*. 2009. [online]. [citováno dne 2015-10-15] Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/tvorivost-z-hlediska-pedagogicke-psychologie>.

⁷ VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989, s. 50. ISBN 80-7058-149-2

⁸ VÁŇOVÁ, Hana. *Pěvecká tvořivost na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 12

nástroj. Dětské elementární komponování je rovněž založené na principu spontánnosti a hravosti, ale od elementární improvizace je charakterizuje absence časové pomíjivosti. Žák experimentuje s tóny, vytváří různá hudební řešení podle svého úsudku, často se jedná o delší tvořivý proces, který prochází několika etapami. Výsledkem dětského elementárního komponování je notový záznam hudebních myšlenek určený pro zvukovou realizaci.⁹

V hudebně vzdělávacím procesu chápeme hudební tvořivost žáků mladšího školního věku jako elementární hudební improvizaci, která respektuje věkové a individuální zvláštnosti. V elementární hudební improvizaci nehledáme umělecké hodnoty, ale aspekty, které mají význam pro samotného žáka a jeho nejbližší okolí.¹⁰

1.2 Psychologická podstata hudební tvořivosti

Psychologická podstata hudební tvořivosti souvisí se strukturou osobnosti, její dynamikou, psychickými vlastnostmi, rysy a schopnostmi.

Psychologickým předpokladem dětské hudební tvořivosti je hudební motivace, která je výsledkem interakce intrapsychických a vnějších sociálních činitelů.

Primární hudební motivace je dána vrozenými psychickými a fyziologickými předpoklady, osobnostními charakteristikami žáka, jeho postoji a hudebními zájmy. Čím větší jsou vrozené dispozice pro hudebně tvořivou činnost, tím větší je primární hudební motivace žáka.

Podle Františka Sedláka vzniká primární motivace „z *vnitřní stimulace, z neuvědomělého, spontánního a impulsivního stavu napětí spojeného s vrozenou motivační dispozicí k pohybu a k orientačním reakcím, z potřeby hravé činnosti, z manipulace a experimentace, z afektivních podnětů a z přirozené touhy po pěveckém projevu.*¹¹

⁹ VÁŇOVÁ, Hana. *Pěvecká tvořivost na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 12

¹⁰ VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989. s. 179

¹¹ SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte*. Praha 1974, s. 63. In VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989. s. 56

Adolphe Ferrière označuje spontaneitu jako nejdůležitějšího vnitřního motivačního činitele dětské hudební tvořivosti. Spontaneitu provází afektivní složky a je realizována myšlenkovou a tělesnou pohybovou aktivitou.¹²

Z výše uvedeného je zřejmé, že dětská hudební tvořivost je postavena na principu přirozenosti, hravosti a spontánnosti dítěte. Dítě prožívá radost ze svého dílka, má potřebu své pokusy opakovat. Pocit radosti podněcuje dítě k vyhledávání dalších hudebních podnětů. Spontaneita dítěte je spojena s přítomností rozumových a pohybových projevů.

Hana Váňová k tomuto dodává: „*Spontaneita není jen velkým vnitřním bohatstvím dítěte, ale může se stát i organizujícím principem hudebního tvoření. Probíhá obvykle v protikladu k racionálně hudebním pochodům a neváže se na zákonitosti hudební tvorby... Protože hudební kreativitu nelze na dětech vynucovat, stává se spontaneita projevem její ryzosti.*“¹³

Sekundární hudební motivace je dána podnětností rodinného a školního prostředí včetně osobnosti učitele a jeho metodického vedení. Prostředí, které podporuje a dává dostatek příležitostí pro hudební zájmy, působí pozitivně na hudební rozvoj dítěte.

Jak uvádí Jan Čáp „*Dětská tvořivost má příznivé podmínky v takové rodině, která poskytuje dítěti kladný citový postoj, střední míru řízení a jeho důslednost, vzory a podněty pro zájmové činnosti.*“¹⁴

V rozvoji elementární tvořivosti žáků mladšího školního věku je významným motivačním činitelem učitel, který svými osobnostními kvalitami a profesními kompetencemi spontaneitu žáků aktivizuje a zároveň usměrňuje a řídí určitým směrem. V tomto smyslu hovoříme o tzv. principu řízené spontánnosti. Hana Váňová doporučuje pro žáky mladšího školního věku muzikantskou dílnu, ve které žáci zkoumají, experimentují, objevují, tvoří a získávají nové hudební zkušenosti a prožitky.¹⁵

¹² FERRIÉRE, Adolphe. *L'école active II*. Geneve: Neuchâtel, 1922. In VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989, s. 57. ISBN 80-7058-149-2

¹³ VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989, s. 57. ISBN 80-7058-149-2

¹⁴ ČÁP, Jan. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. In VÁŇOVÁ, Hana. *Pěvecká tvořivost na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 24

¹⁵ BUDÍK, Jan. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. Praha: 1977. In VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989, s. 59. ISBN 80-7058-149-2

Metodickým působením učitele tak dostává spontánní hudební hra žáků určitý řád a přechází do řízené hudebně tvořivé hry. Žáci si začínají uvědomovat, že jejich činnost směřuje k určitému cíli, ke splnění zadaného hudebního úkolu. „*Tento přechod k vyšším formám tvoření však musí probíhat nenásilně, aby nezničil vnitřní motivaci. Proto bývá zpočátku organizována učební činnost jako řízená hra, jež aktivizuje přirozenost dítěte a uspokojuje jeho touhu po vlastním vyjádření.*”¹⁶

V hudebně tvořivém procesu je pro žáky velmi důležitá pedagogická evaluace. Každý žák má potřebu kladného hodnocení a povzbuzení od svého učitele. Pokud se mu dostává, vytváří se u něj kladné sebepojetí, které žáka pozitivně motivuje k dalším hudebně tvořivým činnostem.

Kvalita hudebně tvořivého myšlení žáků je podmíněna vrozenými dispozicemi, věkem a stupněm rozvoje hudebních schopností. František Sedlák¹⁷ klasifikuje soubor hudebních schopností takto:

1. Schopnosti sluchově percepční, které umožňují sluchovou orientaci ve výškovém prostoru, rozlišování intervalových vztahů a jednotlivých vlastností tónů .
2. Schopnosti sluchově pohybové, jež zajišťují senzomotorickou koordinaci sluchového a motorického orgánu při zpěvu, instrumentální hře a pohybovém projevu.
3. Schopnosti analyticko - syntetické, které umožňují analyzovat jednotlivé hudebně vyjadřovací prostředky a vztahy mezi jednotlivými částmi hudebního díla.
4. Rytmičké citění - vnímání a prožívání rytmické pulzace, metra a rytmických hodnot.
5. Tonální citění - porozumění tonálním vztahům a jejich funkčním závislostem.
6. Harmonické citění - vnímání a rozlišování harmonických akordů a harmonických funkcí.
7. Emocionální reakce - prožívání hudební skladby.

¹⁶ VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989, s. 59. ISBN 80-7058-149-2

¹⁷ SEDLÁK, František a kol. *Didaktika hudební výchovy 2: na druhém stupni základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 33-34

8. Hudebně intelektové schopnosti - vyšší stupeň hudebních schopností, které umožňují interpretační a tvůrčí výkony.
- Hudební paměť - zapamatování, uchování a vybavování hudebních podnětů, skladeb.
 - Hudební představivost - vyvolávání a používání již dříve vnímaných hudebních představ.
 - Hudební myšlení - propojování hudebních podnětů, porozumění struktuře hudebního díla.
 - Estetické hodnocení hudebních děl - vytváření estetických hodnotících soudů na základě mnohostranné hudební činnosti.
 - Hudebně kreativní schopnosti - předpoklad pro dětskou elementární tvořivost, interpretační a tvůrčí činnost.

1.3 Rysy hudební tvořivosti

Hudební tvořivost charakterizují specifické rysy, které ji odlišují od ostatních hudebních činností. Podle Hany Váňové¹⁸ k těmto rysům patří zejména:

Senzitivita - zvýšená vnímavost a citlivost na hudební podněty, ale také na jevy reálného světa, schopnost empatie - vcítování se do pocitů druhých, všímavost k detailům a zvláštnostem v hudební produkci a reprodukci.

Originalita - jako základ každé tvořivé činnosti, vytváření nových řešení, schopnost vidět hudební skutečnost nově, nekonvenčně, mimořádným způsobem.

Fluence - plynulá produkce hudebních myšlenek a jejich obměňování po stránce melodické, rytmické a výrazové.

Flexibilita - pružné používání hudebních zkušeností, přizpůsobování se novým hudebním situacím, překonávání hudebních stereotypů.

Elaborace - zpracování hudebních myšlenek do detailní podoby, manipulace s hudebními myšlenkami podle daných algoritmů.

¹⁸ VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989, s. 103-106. ISBN 80-7058-149-2

Integrace - spojení hudebního vnímání, fantazie a rozumové složky s hudebními zkušenostmi v harmonický celek, umělecká tvorba.

1.4 Fáze hudebně tvořivého procesu

Přestože hudebně tvořivý proces probíhá zcela individuálně, lze stanovit pět stádií tvořivého procesu, jimiž jsou: 1. preparace (příprava), 2. inkubace (rozvíjení aktivity), 3. iluminace (objevení řešení), 4. elaborace (propracování řešení), 5. verifikace (hodnocení).

Stadium preparace se vyznačuje tím, že si tvůrce stanoví námět nebo problém k řešení. Nejprve o něm přemýšlí, zkoumá jej z různých hledisek, shromažďuje materiál, zapisuje či zakresluje si první nápady.

Ve druhém stadiu inkubace vztah tvůrce k námětu dozrává, v určité fázi vyčkávání dochází k náznakům tvůrčího řešení a realizace. K řešení pak často dochází iracionálním způsobem, jakoby náhodou, vhladem či bleskovým osvícením.

Ve třetím stadiu iluminace se výrazně uplatňuje fantazie a silná citová hnutí tvůrce. Umělec se dostává do tvůrčí extáze, při níž ani nevnímá okolí.

Ve čtvrtém stadiu elaborace dospívá tvůrce k finálnímu řešení, od prvního nápadu dochází ke konečnému tvaru a zpracování, a následně též k ověření nebo potvrzení správnosti svého úsilí.

V hudebně tvořivém procesu se jednotlivá stádia překrývají, nemají vymezené přesné hranice a také jejich délka není jednotná.¹⁹

¹⁹ SEDLÁK, František a kol. *Didaktika hudební výchovy 2: na 2. stupni základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. s. 115

1.5 Význam hudební tvořivosti

Hudební výchova založená na principu tvořivosti má velký význam pro celkovou kultivaci a harmonický rozvoj žáků. Rozvíjí hudební schopnosti a dovednosti, má poznávací funkci, prohlubuje hudebně teoretické znalosti a formuje estetické a etické cítění žáků.

Pěvecké tvořivé činnosti jsou velmi úzce propojené s pohybově tvořivými aktivitami, které patří k nejpřirozenějším činnostem žáků mladšího školního věku.

Hudebně kreativní pohybové aktivity podporují výrazovou stránku hudebního projevu žáků, dotvářejí atmosféru k písním, dávají žákům intenzivní estetický prožitek z hudby. Také rozvíjejí a zdokonalují pohybovou koordinaci, motorické schopnosti, příznivě se podílejí na zdravotním stavu žáků. Mají kompenzační funkci, poskytují duševní a tělesnou relaxaci.²⁰

Různé kombinace hry na tělo jsou základem instrumentální tvořivé hry. Hra na tělo rozvíjí rytmické cítění, smysl pro tempo a dynamiku, je dobrým pomocníkem pro zvládnutí techniky hry na Orffovy hudební nástroje. Pomocí fonogestiky si žáci upevňují vedení melodické linie a zlepšují tak své tonální cítění. Hudebně pohybová tvořivost přirozeně propojuje pěvecké a instrumentální tvořivé činnosti.²¹

Z hlediska výchovného se hudebně tvořivé aktivity podílejí na utváření pozitivních charakterových vlastností a formování světonázorových postojů, ovlivňují interpersonální vztahy ve třídě, odstraňují psychické zábrany, vytváří kladné postoje žáků a podporují vzájemnou komunikaci a spolupráci.

Hudebně tvořivé činnosti přesahují svým významem i do jiných vyučovacích předmětů. U žáků dochází k transferu tvořivých schopností do takových oblastí, které podporují rozvoj obecných intelektových schopností. Žáci se snadněji učí cizím jazykům, mají lepší výsledky ve slohových projevech, rozvíjí se abstraktní teoretické myšlení, které ovlivňuje úroveň kombinatorických matematických schopností.

²⁰ JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2005, s. 17. ISBN 80-903115-7-1

²¹ JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2002, s. 17. ISBN 80-903115-7-1

Dětská hudební tvořivost je významnou cestou, jak přivést žáka k zájmu o hudbu. V hudební výchově má své nezastupitelné místo, neboť je součástí komplexní harmonické výchovy tvořivé osobnosti žáka. *„Rozvíjí takové schopnosti a vlastnosti, které jsou významné i pro ostatní esteticko-výchovné činnosti a jsou zároveň zárodky budoucí vědecko-technické práce. Přispívá tedy velkou měrou k formování harmonicky rozvitého a tvořivého člověka.“*²²

²² VÁŇOVÁ, Hana. *Pěvecká tvořivost na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 114

2. UČEBNICE HUDEBNÍ VÝCHOVY PRO 1. STUPEŇ ZŠ

V KONTEXTU HUDEBNÍ TVOŘIVOSTI

Pro tuto kapitolu diplomové práce jsem ke srovnání vybrala tři řady učebnic hudební výchovy pro 1. stupeň základní školy. Jedná se o učebnice a metodické příručky, jejichž autory jsou Ladislav Daniel, Marie Lišková a Jindřiška Jaglová. Učebnice jsou zde prezentovány z hlediska hudební tvořivosti.

Z chronologického aspektu je nestarší řada učebnic Ladislava Daniela (1994 až 2000), následují učebnice Marie Liškové (od roku 1998); nejmladší sada učebnic je od Jindřišky Jaglové (od roku 2010). Všechny uvedené učebnice jsou schválené MŠMT České republiky.

2.1 Ladislav Daniel

Prof. PhDr. Ladislav Daniel,²³ CSc. (1922 - 2015) byl významným českým hudebním pedagogem. Vystudoval obor Anglický jazyk - Hudební výchova na Univerzitě Karlově v Praze a studium dokončil na Univerzitě Palackého v Olomouci, kde byl jmenován docentem (1968) a později profesorem (1992). Přednášel a publikoval v sedmi světových jazycích, účastnil se mnoha mezinárodních konferencí.

Ladislav Daniel se zasloužil o rozvoj hudební pedagogiky a vyučování hudební výchovy. Působil v Olomouci, kde prosadil zřízení základní školy s rozšířenou hudební výchovou - tzv. „olomoucký model“ (1966 až 2004). Podle tohoto modelu vznikaly hudební školy s rozšířenou hudební výukou po celé republice.

Přínosem Ladislava Daniela je výuka hudební výchovy založená na opěrných písničkách místo solmizačních slabik, s nimiž se pracovalo dříve. Završením celoživotní práce Ladislava Daniela je vypracování učebních osnov, plánů a učebnic včetně metodických příruček pro 1. až 5. stupeň základních škol. Byl propagátorem hudební koncepce Schulwerk Carla Orffa, která preferuje dětskou spontaneitu a tvořivost. Vytvořil celou řadu vlastních didaktických pomůcek pro hudební výchovu, např. intonační tabuli,

²³ MACEK, Petr, KALINA, Petr, KOSTRHUNOVÁ, Simona. *Český hudební slovník osob a institucí 2012*. Praha – Brno: Koniasch Latian Press – Masarykova univerzita, 2012, 850 s. Musicologica. cz. ISBN 978-80-87773-01-07

rytmickou tabuli a rytmické kostky. Jako závazné složky hudebního vyučování stanovil výcvik hlasový, rytmický, intonační a improvizaci.

2.1.1 Učebnice Ladislava Daniela

Ladislav Daniel nazval učebnice podle ptáků - pěvců, protože zpěv považoval v hudební výchově za stěžejní. Učebnice Ladislava Daniela jsou ilustrovány Josefem Palečkem a doplněny fotografiemi Josefa Houdka. Učebnice a metodické příručky vydává hudební nakladatelství Panton Praha.

Ladislav Daniel²⁴ doporučuje strukturovat hudební výchovu do těchto složek:

1. hlasový výcvik
2. intonační a sluchový výcvik
3. rytmický výcvik a taktování
4. nácvik a zpěv písní
5. hudební nauka
6. hra na hudební nástroje
7. improvizace
8. pohyb s hudbou
9. poslech hudby

Ladislav Daniel se zaměřuje na rozvíjení pěvecké a instrumentální tvořivosti v rámci složky improvizace. Vychází z koncepce instrumentální tvořivosti Carla Orffa, jehož myšlenky koncem padesátých let ovlivnily českou i světovou hudební pedagogiku.

Metodický postup je založen na principu tzv. hudebních her. Pro každý ročník je zařazena jedna hudební hra, která odpovídá jedné malé písňové formě. Příklady pro hudební hry jsou uvedené v metodikách. Autor k tomuto dodává: „*Učitel je může vymýšlet sám, avšak je tu nebezpečí, že vymyslí příklady příliš snadné, nebo příliš těžké. Obojí je chyba, obojí žáka demobilizuje. Proto raději uvádíme příklady předem vymyšlené, jejichž obtížnost je vyzkoušená*“²⁵

Ladislav Daniel doporučuje zahrnout improvizaci do každé vyučovací hodiny přibližně dvě až tři minuty. Metodické příručky neobsahují náměty pro poslech hudby a pohyb

²⁴ DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Kukačka pro učitele 1. ročníku základní školy*. Praha: Panton, 1994, s. 4. ISBN 80-7039-200-2

²⁵ DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Pěnička pro učitele 2. ročníku základní školy*. Praha: Panton, 1995, s. 16. ISBN 80-7039-224-X

s hudbou. Pro poslechové činnosti autor odkazuje na učebnici Jaroslava Herdena „*My pozor dáme, a posloucháme.*“²⁶

2.1.2 Zastoupení hudební tvořivosti

Hudební výchova pro 1. ročník „Kukačka“

V rámci improvizace je zařazena hudební hra „Na ozvěnu“. Autor objasňuje tuto hru jako hru přípravnou, ve které žáci ještě netvoří, ale učí se dodržovat tři základní pravidla: respektování metra, střídání učitele a žáka, závěti stejné délky jako předvěti.

Cílem hudební hry je pochopení pravidelné pulzace a plynulé navázání a opakování stejně dlouhé ozvěny. Hru na ozvěnu autor schematicky znázorňuje jako a – a.

Hra na ozvěnu je realizována v rytmické formě: recitací, tleskáním, hrou na tělo (tlesk, plesk, lusk, dup) a hrou na Orffovy rytmické nástroje (bubínek, triangel, blok, tamburína, rolničky).²⁷

Ve druhém pololetí se hraje v melodické formě: zpěvem, hrou na melodických nástrojích (tympány v intervalu kvarty nebo kvinty, metalofon a xylofon v intervalu tercie, zobcová flétna s prázdnými dírkami, klavír nebo klávesy v intervalu tercie.)²⁸

Hudební výchova pro 2. ročník „Pěnička“

Druhý ročník přináší hudební hru „Na otázku a odpověď“. V této hře již žáci skutečně začínají tvořit. Učitel vytvoří předvěti zakončené na dominantě, žák doplní závěti zakončené na tónice. Autor hru schematicky označuje jako a – a¹.

Metodika doporučuje nejdříve opakovat předvěti jako ozvěnu a poté doplnit závěti. Hudební hra je realizována zpěvem a později hrou na různé melodické nástroje (metalofon, xylofon, klávesy, flétna) ve dvou nebo tříčtvrt'ovém taktu v rozsahu pěti až osmi tónů.²⁹

²⁶ DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Kukačka pro 1. ročník základní školy*. Praha: Panton, 1994, s. 4. ISBN 80-7039-200-2

²⁷ DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Kukačka pro 1. ročník základní školy*. Praha: Panton, 1994, s. 21. ISBN 80-7039-200-2

²⁸ DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Kukačka pro 1. ročník základní školy*. Praha: Panton, 1994, s. 55. ISBN 80-7039-200-2

²⁹ DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Pěnička pro učitele 2. ročníku základní školy*. Praha: Panton, 1995, s. 23 - 24. ISBN 80-7039-224-X

Hudební výchova pro 3. ročník „Skřivánek“

Třetí ročník uvádí hudební hru „Na otázku a odpověď“ ve formě a - a rytmicky, a - b melodicky. Předvětí a závětí má stejný rytmus, ale odlišnou melodii.³⁰

Autor metodicky doporučuje vycházet z hudebních motivů známých lidových písní (Kočka leze dírou“, „Skákal pes přes oves.“). Učitel vytvoří předvětí, žák doplní melodické závětí - zpěvem a hrou na melodických nástrojích (metalofon, klávesy in C). Teprve po osvojení hry (po dvou měsících) autor zařazuje doplňování závětí na umělé předvětí zpěvem a hrou na melodické nástroje.

Hudební výchova pro 4. ročník „Sedmihlásek“

Didaktickým cílem improvizace je hudební hra „Na otázku a odpověď“ ve formě a - b. Žák doplní závětí na dané předvětí, ale nesmí použít nic z rytmu ani melodie předvětí. Závětí má stejnou délku jako předvětí.

Autor hudební hru metodicky vysvětluje nastavením rytmického dvoutaktí (rytmickými kostkami) na rytmické tabuli, které třída tleská jako ostinato k improvizaci. I když je tímto způsobem improvizujícímu žákovi částečně napovídáno, přesto je hudební hra pro žáka těžkým úkolem. Realizuje se pouze zpěvem.³¹

Hudební výchova pro 5. ročník „Slavík“

V oblasti improvizace zůstává didaktickým cílem zvládnutí hudební hry „Na otázku a odpověď“ ve formě a - b zpěvem a hrou na hudební nástroje (zvonkohra, klávesy, zobcová flétna). Metodika doporučuje průběžně opakovat všechny hudební hry ve formě rytmické a melodické.

³⁰ DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Skřivánek pro učitele 3. ročníku základní školy*. Praha: Panton, 1996, s. 32 - 33. ISBN 80-7039-298-3

³¹ DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchovy Sedmihlásek pro učitele 4. ročníku základní školy*. Praha: Panton International Mainz – Praha, 2000, s. 28. ISMN M-2050-0678-5

2.2 Marie Lišková

PhDr. Mgr. Marie Lišková (*1963) je autorkou učebnic hudební výchovy pro první stupeň základní školy. Tyto publikace vznikaly postupně od r. 1998, ještě před stávající kurikulární reformou školství. V současnosti patří k nejpoužívanějším učebnicím hudební výchovy na 1. stupni základních škol.

Marie Lišková učebnice zkoumala ve vztahu k RVP ZV ve své rigorózní práci *„Didaktické rozpracování obsahu učiva z učebnic Hv 1. - 5. ročník ZŠ SPN, a. s. do Rámcově vzdělávacího programu základního vzdělávání.“*³²

Její oponentka Hana Váňová ji ve svém posudku ohodnotila *„jako nejpovolanější osobou pro analýzu využití těchto učebních pomůcek v nových výchovných situacích, proklamovaných RVP ZV a dalšími dokumenty.“*³³

Marie Lišková analyzuje současné kurikulární dokumenty a jejich požadavky aplikuje na výuku v konkrétních vyučovacích hodinách hudební výchovy. Na novou reformu školství nahlíží v širším rámci změn v oblasti vzdělávání v evropském kontextu. Autorka vyzdvihuje novou úlohu učitele a zdůrazňuje požadavek kreativity hudební výchovy.

2.2.1 Učebnice Marie Liškové

Učebnice Marie Liškové vyšly poprvé v roce 1999, od té doby byly autorkou několikrát redigovány. Tyto publikace s barevnými ilustracemi Gabriela Filčíka a Jany Laudové vydává Státní pedagogické nakladatelství Praha. Součástí řady učebnic pro 1. až 5. ročník základní školy jsou metodické příručky a doprovodná CD. Marie Lišková je samostatnou autorkou učebnic pro první a pátý ročník, spoluautorem učebnic pro druhý až čtvrtý ročník je Lukáš Hurník.

V úvodu souhrnného metodického průvodce k hudební výchově pro 1. stupeň základní školy je uvedeno, že učebnice předběhly dobu svého vzniku *„a proto dnes plně vyhovují požadavkům kladeným na současné vzdělávání, jak jsou vyjádřeny v RVP ZV.“*³⁴

³²LIŠKOVÁ, Marie. *Didaktické rozpracování obsahu učiva z učebnic Hv 1. až 5. ročník ZŠ: do Rámcově vzdělávacího programu základního vzdělávání* [online]. Praha, 2011 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/110137>

³³VÁŇOVÁ, Hana. *Oponentský posudek na rigorózní práci Mgr. Marie Liškové z 15. 8. 2011.* [online]. Praha, 2011 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/110137>

2.2.2 Zastoupení hudební tvořivosti

Hudební výchova pro 1. ročník základní školy

Učebnice je rozdělena do dvaceti tematických setkání motivovaných klasickými lidovými pohádkami. Metodická příručka pracuje s tzv. Hudebním nápadníkem, který poskytuje učitelé nápady pro rozvoj hudebně tvořivých schopností žáků. V učebnici mají dominantní postavení vokální činnosti, které jsou velmi úzce propojené s pohybově tvořivými činnostmi.

Pěveckou tvořivost rozvíjí rozlišování zvuků kolem sebe a jejich napodobování, (zvuky zvířat a přírody), „Hra na ozvěnu“, kukačková tercie v různých hlasových polohách a melodizace jednoduchých říkadel pomocí kukačkové tercie.³⁵

Pohybově tvořivé činnosti jsou propojené s vokálními a poslechovými činnostmi. Jsou zaměřené na rozvíjení základních pohybových prvků, zejména chůze a jednoduchých krokových variací k písni, objevuje se pantomimické ztvárnění hry na hudební nástroje a hra na tělo.³⁶

Předstupněm instrumentální tvořivosti je „Hra na tělo“ (tleskání, pleskání).³⁷

Hudební výchova pro 2. ročník základní školy

Učebnice je strukturována do dvaceti tematických setkání. Autorka opět pokládá vokální činnost za stěžejní a propojuje ji s pohybově tvořivými činnostmi. Hudební nápadník pro učitele je inspirací pro rozvoj hudebně tvořivých schopností žáků.

Pěveckou tvořivost rozvíjí rytmizace a melodizace říkadel pomocí kukačkové tercie, hudební hra „Na ozvěnu“ a „Na otázku a odpověď“ s respektováním stejného počtu taktů v rozsahu tří tónů.³⁸

³⁴ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. stupeň základní školy. Metodický průvodce*. Praha: SPN, 2007, s. 4. ISBN 978-80-7235-345-3

³⁵ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2001, s. 17, 20 – 21, 37. ISBN 80-7235-047-1

³⁶ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2001, s. 12, 31 – 32. ISBN 80-7235-047-1

³⁷ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2001, s. 27. ISBN 80-7235-047-1

³⁸ LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2002, s. 18, 22, 24, 29. ISBN 80-7235-065-X

Hudebně pohybová tvořivost je realizována pohybovými doprovody ke zpěvu písní, pantomimickým doprovodem textů a hrou na tělo. V souvislosti s poslechovými činnostmi se uplatňuje pohybová improvizace a pantomimické ztvárnění hry na hudební nástroje.³⁹

Instrumentální tvořivou hru rozvíjí jednoduché rytmické a melodické doprovody (xylofon) na Orffových nástrojích k říkadlům a zpěvu písní, hudební hra „Na ozvěnu“ a hra na improvizované nástroje z kuchyňského nádobí.⁴⁰

Hudební výchova pro 3. ročník základní školy

Učebnice strukturovaná do dvaceti jedna tematických setkání pokračuje v rozvíjení hudebně tvořivých schopností žáků. Hudební nápadník nabízí zajímavé nápady pro různé hudebně tvořivé činnosti. Těžištěm výuky je opět vokální činnost.

Pěveckou tvořivost rozvíjí rytmizace a melodizace říkadel v pětitónovém prostoru, opakování kukačkové tercie, hudební hra „Na ozvěnu“ ve formě rytmické a melodické, „Na otázku a odpověď“ zpěvem a hrou na tělo.⁴¹

Hudebně pohybová tvořivost se uplatňuje v pohybovém vyjádření k písním nebo poslechovým skladbám, hře na tělo, pantomimické hře na hudební nástroje a v jednoduchých krokových variacích.⁴²

Ve třetím ročníku je větší měrou zastoupena instrumentální hra oproti předchozím ročníkům, která je prezentována vytvářením jednoduchých rytmických a melodických doprovodů ke zpěvu písní (zvonkohra, xylofon, klavír, klávesy).⁴³

Hudební výchova pro 4. ročník základní školy

Učebnice opět nabízí dvacet tematických setkání, ale oproti předcházejícím ročníkům mění svůj charakter. I když dominují vokální činnosti, je dán větší prostor pro

³⁹ LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2002, s. 21, 23, 30, 34. ISBN 80-7235-065-X

⁴⁰ LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2002, s. 51. ISBN 80-7235-065-X

⁴¹ LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 9, 12 – 13, 39. ISBN 80-7235-092-7

⁴² LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 16. ISBN 80-7235-092-7

⁴³ LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 17. ISBN 80-7235-092-7

poslechové činnosti a hudební teoretické poznatky. Hudební nápadník je opět inspirací pro učitele k tvořivým hudebním činnostem.

V oblasti pěvecké tvořivosti jsou zařazeny hudební hry „Na ozvěnu“ v rytmické a melodické formě, „Na otázku a odpověď“ a rytmizace a melodizaci říkadel.⁴⁴

Instrumentální tvořivou hru rozvíjí hra na libovolné Orffovy melodické nebo rytmické nástroje ke zpěvu písní. Melodické doprovody jsou realizovány tónikou a dominantou.⁴⁵

Hudebně pohybová tvořivost je prezentována v pohybových doprovodech k písním, fonogestice, pohybové improvizaci na reprodukovanou hudbu a hře na tělo.⁴⁶

Hudební výchova pro 5. ročník základní školy

Učebnice je opět rozdělena do dvaceti tematických setkání. Hudební nápadník poskytuje učiteli nápady pro hudebně tvořivé činnosti. Učivo vychází z veškerých hudebních znalostí a schopností, které žáci získali v předchozích ročnících. Dominantní úlohu mají opět vokální činnosti, ale také instrumentální a poslechové činnosti. Do pozadí ustupuje pohybová výchova, z důvodu věkových zvláštností žáků.

Ve vokálních činnostech je žákům dán prostor pro pěveckou improvizaci melodizací říkadel a básní v rozsahu šesti tónů.⁴⁷

Instrumentální tvořivost rozvíjí rytmické a melodické doprovody (tónika, dominanta) Orffovými nástroji ke zpěvu písní, rytmický vícehlas a kompoziční experimenty.⁴⁸

Pohybově tvořivé činnosti se zaměřují na pohybovou improvizaci k reprodukové hudbě, pantomimické ztvárnění textů písní, hru na tělo a pohybové vyjádření ostinátelného rytmu.⁴⁹

⁴⁴ LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 23, 36-37. ISBN 80-7235-092-7

⁴⁵ LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 7, 33. ISBN 80-7235-092-7

⁴⁶ LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 14, 52. ISBN 80-7235-092-7

⁴⁷ LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 14, 52. ISBN 80-7235-092-79

⁴⁹ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 14, 36. ISBN 80-7235-092-79

⁴⁸ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 14, 36. ISBN 80-7235-127-3

2.3 Jindřiška Jaglová

Jindřiška Jaglová (*1959) vystudovala obor Učitelství - Hudební výchova pro 1. stupeň na Univerzitě Karlově v Praze. Nejdříve působila na základní škole s rozšířenou výukou hudební výchovy v Kolíně. V současné době je učitelkou na malotřídní škole v Olešné v okrese Pelhřimov.

2.3.1 Učebnice Jindřišky Jaglové

Učebnice Jindřišky Jaglové vycházejí z verze RVP ZV platné od 1. 9. 2010. Součástí učebnic pro první až pátý ročník jsou metodické příručky a doprovodná CD. Učebnice s černobílými ilustracemi Květoslavy Marklové umožňují výtvarné tvoření žáků. Metodické příručky obsahují vypracované přípravy na jednotlivé vyučovací hodiny. Učebnice a metodické příručky vydává nakladatelství Nová škola se sídlem v Brně.

2.3.2 Zastoupení hudební tvořivosti

Hudební výchova pro 1. ročník „Začínáme s hudební výchovou“

Pro 1. ročník není určena klasická učebnice, nýbrž pracovní listy ve formátu A4. Vyučovací hodiny mají podobnou strukturu, kterou autorka doporučuje zachovávat.

V rámci pěvecké tvořivosti je akcentován rozvoj rytmicko - deklamační tvořivosti žáků. V každé vyučovací hodině se pracuje s říkankou, která slouží k rytmické deklamaci, vytleskávání nebo hře na Orffovy rytmické nástroje.⁵⁰

Pro rozvoj rytmického cítění autorka zařazuje hru „Na rytmickou ozvěnu“ - recitací, tleskáním, hrou na rytmické nástroje, „Na otázku a odpověď“ (střídání sbor - žák, učitel - žák), rýmovačky s doplňováním textu a vytleskáváním, rytmickou štafetu trojslabičných a čtyřslabičných slov hrou na Orffovy rytmické nástroje.⁵¹

⁴⁹ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, s. 49. ISBN 80-7235-127-3

⁵⁰ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova pro 1. ročník. Metodický průvodce, zpěvník*. Brno: Nová škola, 2011, s. 8. ISBN 978-80-7289-359-1

⁵¹ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova pro 1. ročník. Metodický průvodce, zpěvník*. Brno: Nová škola, 2011, s. 14, 17 - 18. ISBN 978-80-7289-359-1

Pěvecká tvořivost je rozvíjena jednoduchou melodizací říkadla pomocí kukačkové tercie (též tóny $g^1 - a^1$, $g^1 - e^1$), melodizací rýmovaček a hudební hrou „Na otázku a odpověď“.⁵²

Instrumentální tvořivá hra se uplatňuje v rytmických doprovodech na Orffovy nástroje k říkadlům nebo zpěvu písní.⁵³

Pohybově tvořivé činnosti vycházejí z lidových pohybových her (např. Zlatá brána, Na mák, Šla Nanyňka, Když jsem já sloužil).⁵⁴

Pracovní listy obsahují různé výtvarné úkoly a dávají žákům prostor pro vlastní výtvarné vyjádření. Autorka tak vhodným způsobem propojuje hudební a výtvarnou tvořivost.

Hudební výchova 2 - učebnice pro 2. ročník základní školy

V úvodní části vyučovací hodiny je motivační říkanka, která slouží k nácviku rytmické deklamace a jejímu výrazovému obohacování, jednoduchému doprovodu hrou na Orffovy nástroje, k rytmické ozvěně a rytmickému vícehlasu.⁵⁴

Pěveckou tvořivost prezentuje melodizace říkadel, Hra „Na otázku a odpověď“, doplňování melodického závětí a vytváření melodického předvětí s doplňováním melodického závětí.⁵⁵

Instrumentální tvořivá hra je rozvíjena současně s rozvíjením rytmicko - deklamační tvořivosti. Žáci doprovázejí Orffovými rytmickými nástroji říkadla a písně. Autorka rovněž zařazuje melodickou improvizaci (xylofon bez sedmého kamene) v rytmu říkanky.⁵⁶

⁵² JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova pro 1. ročník. Metodický průvodce, zpěvník*. Brno: Nová škola, 2011, s. 17, 19. ISBN 978-80-7289-359-1

⁵³ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova pro 1. ročník. Metodický průvodce, zpěvník*. Brno: Nová škola, 2011, s. 25, 34. ISBN 978-80-7289-359-1

⁵⁴ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova pro 1. ročník. Metodický průvodce, zpěvník*. Brno: Nová škola, 2011, s. 4, 8. ISBN 978-80-7289-359-1

⁵⁵ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 2 pro 2. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 35 - 36. ISBN 978-80-7289-356-0

⁵⁶ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 2 pro 2. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 27. ISBN 978-80-7289-356-0

Pohybová tvořivost je zastoupena „Hrou na tělo“ a jednoduchými pohybovými prvky a tanečky.⁵⁷

Hudební výchova 3 - učebnice pro 3. ročník základní školy

Pro rozvíjení rytmicko - deklamační tvořivosti jsou určena říkadla a básně (hlasová dynamika, tempové změny, výrazového obohacování), rytmické doprovody Orffovými nástroji (hůlky, dřevěný blok, rourový blok, bubínek) a přiřazování slov k danému rytmu.⁵⁸

Pěveckou tvořivost rozvíjí melodizace říkadla a doplňování melodického závěti k předvětí s respektováním stejného počtu taktů.⁵⁹

Instrumentální tvořivost je realizována doprovodnou hrou na rytmických nebo melodických Orffových nástrojích k říkadlům či zpěvu písní a individuální melodizací říkadla.⁶⁰

Pro pohybově tvořivé činnosti autorka doporučuje pohybovou improvizaci na reprodukovanou hudbu ve dvou a tříčtvrt'ovém taktu (střídání) a taneční kreativitu (pochod, poskočný krok) ke zpěvu písní.⁶¹

Hudební výchova 4 - učebnice pro 4. ročník základní školy Učebnice a metodika zachovává koncepci předešlých ročníků. Na básních a říkadlech moderní dětské poezie (Jiří Žáček, František Branislav, Jiří Havel, Ljuba Stýblová) se rozvíjí rytmicko - deklamační tvořivost vytleskáváním a jednoduchými doprovody na rytmických nástrojích. Žákům je dána volnost ve výběru rytmických nástrojů.⁶²

⁵⁷ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 2 pro 2. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 8, 28. ISBN 978-80-7289-356-0

⁵⁸ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 3 pro 3. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 11, 25. ISBN 978-80-7289-360-7

⁵⁹ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 3 pro 3. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 24, 34. ISBN 978-80-7289-360-7

⁶⁰ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 3 pro 3. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 16, 25. ISBN 978-80-7289-360-7

⁶³ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 3 pro 3. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 13, 28, 29. ISBN 978-80-7289-360-7

⁶¹ JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 3 pro 3. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 13, 28, 29. ISBN 978-80-7289-360-7

⁶² JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 4 pro 4. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 8, 11. ISBN 978-80-7289-330-0

Opět jsou zařazována různá rytmická cvičení - vytváření rytmických doprovodů podle daných rytmických hodnot libovolně seskupených, rytmický zápis říkadla a jeho prezentace hrou na rytmický nástroj, sestavování rytmického předvětí a závětí tleskáním nebo hrou na rytmických nástrojích individuálně zvolených.⁶³

Rozvoj pěvecké tvořivosti přináší melodizace básní v zadaném tónovém prostoru.

Instrumentální tvořivou hru žáci uplatňují v doprovodné hře na rytmických a melodických nástrojích k básním a zpěvu písní (metalofon, klavír na černých klávesách)) nebo v individuálním vytváření melodie.⁶⁴

Pohybově tvořivé činnosti jsou zastoupeny v menší míře vzhledem k věkovým zvláštěnostem žáků. Rozvíjí se současně s poslechovými činnostmi (polka, valčík) podle reprodukované hudby a s doprovodnou hrou na rytmických nástrojích, při pohybovém ztvárnění hudebních nástrojů nebo předvádění písně pohybem „Uhodni písničku“.⁶⁵

Hudební výchova 5 - učebnice pro 5. ročník základní školy

Učebnice navazuje na hudební schopnosti a znalosti žáků z předchozích ročníků a dává větší prostor pro hudebně teoretické poznání. Pracuje se s dětskou poezií a lidovými pořekadly, která slouží k rytmické deklamaci a melodizaci, doprovodné hře na Orffovy rytmické a melodické nástroje a k melodické improvizaci.⁶⁶

Učebnice obsahuje různé výtvarné úkoly, doplňovačky a tajenky, které jsou oživením vyučovací hodiny a zároveň zábavnou formou upevňují hudební znalosti žáků.

⁶³JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 4 pro 4. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s.12 - 13, 20. ISBN 978-80-7289-330-0

⁶⁴JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 4 pro 4. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 10 - 11. ISBN 978-80-7289-330-0

⁶⁵JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 4 pro 4. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, s. 12, 17, 19. ISBN 978-80-7289-330-0

⁶⁶JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova 5: učebnice pro 5. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2012, s. 41, 50. ISBN 978-80-7289-403-1

2.4 Komparace učebnic L. Daniela, M. Liškové a J. Jaglové

V předchozích podkapitolách byly podrobně rozebrány tři rozdílné řady učebnic určené pro výuku v 1. až 5. ročníku základní školy z hlediska hudební tvořivosti žáků. Na základě uvedených faktů nyní mohu přejít ke komparaci.

2.4.1 Ladislav Daniel

Všechny učebnice Ladislava Daniela vynikají vysokou profesionalitou a v době svého vzniku byly velmi pokrokové. Autor se zaměřuje na rozvíjení pěvecké a instrumentální tvořivosti pouze v rámci složky improvizace. Hlavním cílem Danielovy koncepce je naučit žáky krásně zpívat a rozvinout jejich hudební schopnosti a dovednosti pro instrumentální hru na Orffovy nástroje.

Pohybové a poslechové činnosti jsou brány spíše jako doprovodné hudební složky. To mimo jiné dokládá i skutečnost, že učebnice neobsahují náměty pro pohyb k hudbě a poslech hudby. Autor doporučuje pro tyto složky zcela jinou knihu, což lze chápat jako určitou mezeru v Danielově koncepci.

Učebnice obsahují fotografie a názorné ukázky, jak správně postupovat při výuce zpěvu, hře na hudební nástroje a hře na tělo. Učebnice jsou sice ilustrované, žák však s nimi nemůže nikterak tvořivě zacházet, jsou to tedy učebnice klasického typu. Podávají spíše technické než kreativní metody a postupy. Metodické příručky jsou přehledné a srozumitelné a jsou rozdělené do jednotlivých měsíců.

Podle Danielova postupu žáci v 1. ročníku doopravdy netvoří a v dalších ročnících je improvizace vázána na pěvecké a instrumentální dovednosti žáků. Důraz je kladen především na precizaci hudebních schopností a dovedností. Závěrečným výstupem je školní koncert v pátém ročníku.

2.4.2 Marie Lišková

Marie Lišková vychází z koncepce Ladislava Daniela, programově na jeho metodiku navazuje, ale dává větší prostor pro hudební tvořivost žáků. Také staví na zpěvu, tvořivě pracuje s říkadly a písněmi, od kterých odvozuje další hudebně tvořivé aktivity (pohybové, instrumentální).

Poslechové činnosti mají ve vyučovacích hodinách významné místo a jsou úzce propojené s pohybově tvořivými činnostmi. Hudební tvořivost chápe Marie Lišková komplexně, hudebně tvořivé činnosti na sebe navazují a vzájemně se doplňují.

Učebnice jsou barevně ilustrované, nedovolují však žákům, aby do nich výtvarně zasahovali. K hudební tvořivosti jen v malé míře přistupuje i kreativita výtvarná.

Metodické příručky jsou přehledné a srozumitelné, nabízejí větší škálu námětů, než je k výuce bezprostředně třeba. Hudební nápady jsou vsutku nápadité, uvedené činnosti se dají bez problémů realizovat ve vyučovacích hodinách. Struktura učebnice dává učiteli velký prostor pro jeho vlastní iniciativu a tvořivost.

2.4.3 Jindřiška Jaglová

Učebnice Jindřišky Jaglové počítají s tvořivostí žáků principiálně. Vycházejí z dětské hravosti a spontánnosti, která se přirozeně projevuje už v předškolním věku. Tomu odpovídá učebnice hudební výchovy pro 1. ročník ve formátu A4, která je sadou hudebních omalovánek a zároveň prvním zpěvníkem. Také učebnice dalších ročníků už v klasické formátu, mohou žáci výtvarně dotvářet. Tím do hudební výchovy průběžně vstupuje i výtvarná činnost, což u ostatních porovnávaných učebnic nenalézám.

Míra hudebně tvořivých aktivit je v učebnicích Nové školy opravdu velká. Zastoupena je jak tvořivost pěvecká a instrumentální, tak pohybová. V rámci pěvecké tvořivosti autorka akcentuje tvořivost rytmicko - deklamační, která je rozvíjena na říkadlech a básních dětské klasické a moderní poezie. Žáci tak získávají i další literární poznatky.

Jednotlivé hudebně tvořivé činnosti jsou vzájemně propojené. Také poslechové činnosti jsou často provázány s pohybově tvořivými aktivitami. Ačkoliv je pěvecká složka základem, nezdá se, že by mezi ostatními činnostmi vyčnívala. Autorka chce především vypěstovat v žácích lásku k hudbě a přirozenému zpívání a muzicírování.

Metodické příručky jsou přehledně zpracované a přináší podrobně vypracované přípravy na jednotlivé vyučovací hodiny, což je pro učitele velmi výhodné. Na jednu stranu je dána pevná struktura vyučovací hodiny, na druhou stranu zbývá též prostor pro individuální invenci učitele.

Závěrem tohoto srovnání lze říci, že z hlediska hudební tvořivosti vyhovují učebnice Marie Liškové a Jindřišky Jaglové, neboť plně odpovídají požadavkům kladeným na současné hudební vzdělávání na 1. stupni základních škol.

V učebnicích těchto autorek je zastoupena tvořivost pěvecká, tvořivost instrumentální i hudebně pohybová. Také poslechové činnosti jsou spojené s kreativními aktivitami. Hudební teorie je zařazena pouze v nezbytně nutném množství (v rámci učebních osnov) a je názorně demonstrována na písni nebo poslechové ukázce. Motivací pro žáky jsou pohádky, říkadla a básně z učebnic. Vzájemná propojenost hudebně tvořivých činností vede žáky k samostatné tvořivé aktivitě a vlastnímu sebevyjádření. Učebnice akcentují kreativitu a vlastní prožitky žáků.

Učebnice Ladislava Daniela z tohoto aspektu vyhovují méně. Jsou zaměřené na rozvíjení hudebních schopností, dovedností a vědomostí žáků. V každém ročníku je detailně procvičována jedna hudební hra se všemi žáky. Hudební hry mají vzestupnou obtížnost. Autor se zaměřuje pouze na rozvoj pěvecké a instrumentální tvořivosti, která souvisí s pěveckými a instrumentálními interpretačními dovednostmi žáků. Hudebně pohybové činnosti a poslechové činnosti jsou brány jako doplňkové, autor v této souvislosti odkazuje na jiné tituly.

Ladislav Daniel chápe hudební výchovu především jako dovednostní vyučovací předmět, ve kterém je zapotřebí neustále opakovat a procvičovat pěvecké a instrumentální dovednosti. Z hlediska hudební tvořivosti se tedy jeví učebnice Ladislava Daniela pro současnou výuku hudební výchovy jako méně vhodné.

2.5 Podpora hudební tvořivosti v rámci RVP ZV

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání stanovuje pro vzdělávací obor Hudební výchova očekávané výstupy - konkrétní, činnostně zaměřené výsledky vzdělávání. Očekávané výstupy jsou na konci 3. ročníku základní školy (1. období) nezávazné a na konci 5. ročníku základní školy (2. období) závazné.

Očekávané výstupy - 1. období

Žák

- HV-3-1-01 *zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase*
- HV-3-1-02 *rytmizuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem*
- HV-3-1-03 *využívá jednoduché hudební nástroje k doprovodné hře*
- HV-3-1-04 *reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, dynamiku, směr melodie*
- HV-3-1-05 *rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby*
- HV-3-1-06 *rozpozná v proudu znějící hudby některé hudební nástroje, odliší hudbu vokální, instrumentální a vokálně instrumentální*

(RVP ZV, 2016, s. 83)

Hudební tvořivost je v prvním období zastoupena ve třech očekávaných výstupech. Pěveckou tvořivost prezentuje druhý očekávaný výstup. Instrumentální tvořivost je obsažena ve třetím očekávaném výstupu. Hudebně pohybovou tvořivost uvádí čtvrtý očekávaný výstup.

Očekávané výstupy - 2. období

Žák

- HV-5-1-01 *zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase či dvojhlasu v durových i mollových tóninách a při zpěvu využívá získané pěvecké dovednosti*
- HV-5-1-02 *realizuje podle svých individuálních schopností a dovedností (zpěvem, hrou tancem, doprovodnou hrou) jednoduchou melodii či píseň zapsanou pomocí not*
- HV-5-1-03 *využívá na základě svých hudebních schopností a dovedností jednoduché popř. složitější hudební nástroje k doprovodné hře i*

k reprodukci jednoduchých motivů skladeb a písní

- HV-5-1-04 *rozpozná hudební formu jednoduché písně či skladby*
- HV-5-1-05 *vytváří v rámci svých individuálních dispozic jednoduché předehry, mezihry a dohry a provádí elementární hudební improvizace*
- HV-5-1-06 *rozpozná v proudu znějící hudby některé z užitých hudebních výrazových prostředků, upozorní na metroritmické, tempové dynamické i zřetelné harmonické změny*
- HV-3-1-07 *reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie*

(RVP ZV, 2016, s. 83)

Hudební tvořivost je ve druhém období zastoupena v pěti očekávaných výstupech. Pěveckou tvořivost začleňuje druhý očekávaný výstup. Instrumentální tvořivost prezentuje druhý, třetí a pátý očekávaný výstup. Hudebně pohybovou tvořivost uvádí druhý a sedmý očekávaný výstup.

V závěru této kapitoly vycházím z faktu, že pěvecká, instrumentální a hudebně pohybová tvořivost jsou v RVP ZV pro 1. stupeň zastoupeny velkou měrou. Základním prostředkem k dosažení očekávaných výstupů je učivo rozdělené do čtyř hudebních činností: vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových, které umožňují kreativní přístupy k hudební problematice.

K typickým vokálním činnostem, jež podporují pěveckou tvořivost, náleží melodizace říkadla, hudební hry (ozvěna, otázka a odpověď), dokončení závětí a vokální improvizace.

K instrumentální činnosti, které rozvíjejí instrumentální tvořivost, patří vytváření jednoduchých rytmických a melodických doprovodů Orffovými nástroji k říkadlům a zpěvu písní, doplňování závětí hrou na nástroj, instrumentální improvizace a kompoziční pokusy.

Hudebně pohybové činnosti preferují pohybové vyjádření hudby, hru na tělo pantomimu, taneční kreativitu se zpěvem a hudební hry.

Poslechové činnosti dávají prostor k pohybové a taneční improvizaci i výtvarné tvořivosti a motivují žáky k vlastní hře na hudební nástroj.

Z výše uvedeného výčtu lze oprávněně konstatovat, že vzdělávací obor Hudební výchova pro 1. stupeň upřednostňuje tvořivost a iniciativu žáků a směřuje k prožitkovému vyučování.

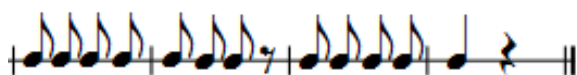
3. DIDAKTICKÉ PŘÍKLADY HUDEBNÍ TVOŘIVOSTI

Tato kapitola diplomové práce představí vlastní didaktické příklady hudebně tvořivých činností pro žáky mladšího školního věku. Didaktické příklady jsou založené na práci s lidovým říkadlem, lidovou a umělou písní, autorskou pohádkou i poslechovou ukázkou hudební skladby.

Kapitola přináší didaktické příklady zaměřené na rozvoj pěvecké, instrumentální a hudebně pohybové tvořivosti žáků. Didaktické příklady nejsou monotematické. Mým cílem bylo vybrat tvořivé pestré aktivity, které podněcují představivost a fantazii žáků přirozeným způsobem a poskytnout tak co nejširší výběr hudebně kreativních činností pro žáky mladšího školního věku.

Výběrem látky a metodickým zpracováním odpovídají rozumovým a motorickým schopnostem žáků výše uvedeného věku. Směřují žáky k samostatně tvořivým projevům, dávají prostor pro jejich nápady a rozvíjejí specifické rysy - senzitivitu a originalitu.

Žáci mají možnost uplatnit individuální improvizaci (rytmickou, pěveckou, instrumentální, hudebně pohybovou), která je spojena s rozvojem citlivého hudebního vnímání. Pokud si žáci dokáží dané prostředí představit, objeví se zajímavé nápady a kreativní činnosti se přirozeně rozvíjejí.

ne-měl na ně po-sa-dy, u-dě-lal si klec.

Hra na tělo – do rytmu

- Návrh hry na tělo:

<i>Pohněval se švec</i>	tlesk pravá ruka na levou ruku zařatou v pěst, levá ruka vytvoří ozvučný prostor jako do klubička, pravá ruka tleská shora
<i>pro darebnou věc,</i>	obráceně
<i>že ho blechy kousaly,</i>	4x plesk střídavě rukama P, L na stehna, 3x plesk na hýždě
<i>neměl na ně posady,</i>	4x plesk střídavě rukama P, L na stehna, 3x plesk na hýždě
<i>udělal si klec.</i>	4x plesk střídavě rukama P, L na stehna, lusknutí prsty

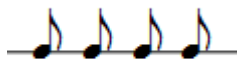
- **Navazující činnost**

Děti rozdělíme na pět skupin. Formou skupinové práce nabídneme dětem rytmicko - pohybovou tvořivost. Každá skupina bude mít přidělen jeden verš. Děti samy se mezi sebou dohodnou, jak tento verš ozvučí hrou na tělo. Postupně ve správném pořadí své nápady představí.

Instrumentální doprovod

- *Jaké postavy jsou v říkadle?* (švec, blechy)
 - zvolíme tato slova jako ostináttní figury pro doprovodný nástroj

blechy, blechy

dřívka

švec, švec

bubínek

- nejprve vytleskáme rytmické figury všichni a poté zahrajeme na rytmické nástroje
- učitel zahraje na rytmickém nástroji ostinátní figuru
- vybraní žáci hrají ostinátní figuru, ostatní deklamují říkadlo
- žáky vystřídáme
- vybídeme žáky k tvorbě dalších rytmických nápadů a necháme je individuálně zvolit rytmický nástroj (např. rourový bubínek, drhlo)

Melodizace říkadla

- říkadlo melodizujeme na hudebním motivu písně „Liška, šiška“

Piano

Poh-ně-val se švec pro da-reb-nou věc, že ho ble-chy kou-sa-ly - ,
 ne - měl na ně po - sa - dy - , u - dě - lal si klec.

- znázorníme si a nacvičíme imaginární hru na xylofon ve vzduchu
- vybraný žák doprovází hrou na xylofon ostatní žáky, kteří zpívají říkadlo
- žáky rozdělíme na tři skupiny – skupina A doprovází hrou na tělo, skupina B hraje na rytmické nástroje, jeden žák hraje na xylofon a skupina C zpívá říkadlo
- pro hru na xylofon s barevnými kameny nebo dětskou zvonkohrou můžeme použít notový part s barevně označenými notami

Další činnost, která může následovat:

Říkadlo s pohybem:

- žáci stojí ve dvou řadách, vždy dva žáci proti sobě, první verš pohybově vyjádří jedna řada, druhý verš ztvární protější řada, další verše obě řady společně

<i>Pohněval se švec</i>	4 delší kroky dopředu a na slovo švec ruce v bok
<i>pro darebnou věc,</i>	4 delší kroky dopředu a na slovo věc ruce v bok
<i>že ho blechy kousaly,</i>	drbeme se na břicho

neměl na ně posady, ruce za zády, mírný předklon a kývání hlavou
jako nesouhlas
udělal si klec. chytnout se ve dvojici proti sobě s rukama nahoře
jako klec

- s žáky zakončíme říkadlo vesele – krajní dvojice projde pod klíčkami, po ní další dvojice a na druhé straně opět vytvoří klíčku, cestou se drbají, jako by měli spousty blech

3.2 Komplexní tvořivá práce s písní „Sněží“

Charakteristika písně:

- Píseň je ve 3/4 taktu, tónina C dur, pětitónový rozsah, nástup pátým stupněm.
Forma periody. Píseň je lidová.

(Nádechy viz níže)

Sněží⁶⁸

Sně - ži, sně - ži, mráz ko - lem bě - ži,
zi - ma je ko - čič - ce, hřbet se ji je - ži.

Motivace

Hádanka: Jsou bílé, lehoučce se snášejí, a když dopadnou, příjemně chladí.

(Sněhové vločky)

Dechová a artikulační cvičení

- „Představíme si, že jsme veliký mrak plný sněhových vloček, které chceme poslat k zemi a vytvořit bílou louku.“
Žáci stojí v kruhu. Foukají silných výdechem, aby od foukli papírovou kuličku z ruky.

⁶⁸ KULHÁNKOVÁ, Eva. *Písničky a říkadla s tancem*. Praha: Portál, 2006, s. 126. ISBN 80-7367-171-9

- „Zkuste si děti představit, že je vám veliká zima, až vám drkotají zuby. Až zazvoním na triangel, celá třída se kouzlem promění na sněhové království plné zmrzlíků. Každý z vás si vymyslí nějaký pohyb a přidá mrazivé citoslovce, předvede se a představí každému zmrzlíkovi, kterého potká na procházce po sněhové pláni. Zmrzlíci si nápady vyměňují. Umíte drkotat zuby? Zadrnčí vám v zimě? Brrrr, mě už mráz zajel za nehty, jak ježčí bodlinky.“
(Učitel předvede, jak se chvěje zimou.)

Rytmické cvičení

- s žáky opět vytvoříme kruh
- „V písničce, kterou se dnes naučíme, je jeden pejsek, kterému je zima. Zkuste si představit, jaký by ten pejsek mohl být, jak vypadá či jakou má povahu, každý si vymyslí vlastního pejska. Snažte se o vyjádření jedním slovem (přídavným jménem), například malý pejsek.“
- ostinatem 2x tlesk a 2x plesk na stehna budeme udržovat metrum a tempo
- žáci rychle přemýšlí, poté učitel začne, na tleskání říká přídavné jméno (jaký pejsek je), na pleskání slovo *pejsek*, poté žáci opakují stejným způsobem, dále po kruhu každý řekne svojí verzi a vždy všichni zopakují
(např. *malý pejsek – malý pejsek, strakatý pejsek – strakatý pejsek, ...*)
- Protože píseň je v třídobém metru, připravíme ho druhým kolem tohoto rytmičkého cvičení. Děti mají zadáno říci totéž vymyšlené slovní spojení v třídobém metru. Doprovodné pohybové ostinato změním na 1x tlesk, 2x plesky.

Rozezpívání

- Rozezpívání vzestupně od tónu c¹ po půl tónech („Padá, padá sníh“).

Dbáme na správnou výslovnost.

atd.

- („Sněží, sněží dál“)

Sně - ži, sně - ži dál. Sně - ži, sně - ži dál.

atd.

Vzorové předvedení písně

Sně - ži, sně - ži, mráz ko - lem bě - ži,
zi - ma je ko - čič - ce, hřbet se ji je - ži.

„Fouká, fouká,
bílá je louka,
zima je pejskovi,
ke kamnům kouká.“

Nácvik písně

- učitel zazpívá první řádek, žáci opakuji, totéž druhý řádek, poté spojí celé dohromady

Upevnění písně

- Výrazová deklamace:
 1. sloku zpívají žáci slabě jako lehounké vločky
 2. sloku zpívají žáci silně jako velký vítr

- Práce s dynamikou

Učitel vybere žáka, který vertikálním pohybem ruky mění dynamiku.

Píseň s pohybem

- opakování písně můžeme zpestřit společným pohybem s využitím bílé netkané textilie, kterou v rytmu písně žáci společně rozvlní

- vhodné je žákům dát podnět k vytvoření cíleného pohybu ke konkrétním částem v písni, například zpíváme-li o foukání, bude se textilie více vlnit, při slovech sněží si žáci mohou stoupnout na špičky a dojít až do dřepu

3.3 Tvořivá práce s pohádkou „Datel a bubeníček“

Motivace

- Motivační rozhovor: „Už jste se děti někdy procházely po lese a byly jste potichu? Les vydává různé zvuky a čím více se umíme ztišit, tím více uslyšíme. Básníci dokonce říkají, že příroda zpívá. Poslechneme si krátkou hudební ukázkou zvuků lesa.“

Poslech

- Dostupné nahrávky, zejména relaxační hudby.

Úvod do pohádky

- Necháme žáky, aby si vybrali svoji roli.

Role:

1. Datel - dva žáci; jeden žák zpívá roli, melodii tvoří sám a druhý žák improvizuje na ozvučná dřívka
2. Bubeníček - dva žáci; jeden žák zpívá roli, melodii tvoří sám a druhý žák improvizuje na bubínek
3. Vypravěč - jeden žák; čte roli
4. Kaprál - jeden žák; čte roli a dává pokyn k pochodu na činel
5. Voják - jeden žák; čte roli
6. Vojáci - zbývající žáci improvizují na různé rytmické nástroje

Datel a bubeníček⁶⁹

VYPRAVĚČ: „V lese žil datel, měl černý kabát a červenou čepičku, bubnoval zobákem do stromů a vytahoval z nich brouky. Jednou zaletěl až na kraj lesa. A tu spatřil, jak po cestě mašíruje regiment vojáků, v čele kaprál, vzadu bubeníček s bubínkem.“

⁶⁹ HURNÍK, Ilja. *Jak se hraje na dveře a jiné muzikantské pohádky*. Praha: Albatros, 1989, s. 18 – 21. ISBN 13-762-89

- ❖ *Bubeníček zabubnuje, kaprál udeří do činelů a vojáci zabubnují prsty na lavici.*
- ❖ *Ozve se ťukání datla – improvizace žáka.*
- ❖ *Žák s bubínkem zabubnuje a jeho kamarád bubeníček zazpívá.*

BUBENÍČEK: „Tam vzadu, to je asi datel, má černý kabát, červenou čepičku a bubnuje.“

DATEL: „Tak co, máš nějaké brouky?“

- ❖ *Druhý Datel improvizuje na dřívka.*

BUBENÍČEK: „Mám, ptáčku, já mám brouky v hlavě.“

- ❖ *Druhý Bubeníček zabubnuje.*

DATEL: „V hlavě brouky?“

BUBENÍČEK: „Mne už totiž netěší chodit s vojáky. Vojáci nadělají moc rámusu.“

- ❖ *Vojáci zahrají na bicí nástroje.*

DATEL: „To my datlové taky.“

- ❖ *Druhý Datel improvizuje na dřívka.*

BUBENÍČEK: „Ba ne, datlové bubnují a bubnování není rámus, to je muzika.“

DATEL: „Tak pojď se mnou bubnovat do lesa.“

BUBENÍČEK: „Tak dobře.“

VYPRAVĚČ: „Řekl bubeníček, opatrně se ohlédl, a když se nikdo nedíval, hups, už byl v křoví.“

- ❖ *Vojáci pochodují a postupně ztišují dupot.*

VYPRAVĚČ: „Kroky vojáků dozněly, rozhostilo se ticho, jahody voněly a bubeníček šťastně vydechl.“

DATEL: „Ukaž, teď ti vyženu brouky z hlavy.“

- ❖ *Druhý Datel vesele zahraje na dřívka.*

BUBENÍČEK: „Už netřeba, já už je tam nemám. Teď má brouky v hlavě pan kaprál. On teď špekuluje, kam mu utekl bubeník.“

❖ *Druhý Bubeníček vesele a svižně zabubnuje.*

DATEL: „Škoda těch brouků. Ale nevadí, vykloveme si jiné, pojd’.“

BUBENÍČEK: „Já raději jahody, a teď bych si trošinku zabubnoval.“

❖ *Druhý Bubeníček zabubnuje výrazný motiv.*

❖ *Druhý Datel zopakuje motiv po Bubeníčkově.*

VYPRAVĚČ: „Tampada dadada dam, znělo z trávy, tampada dadada dam, vracelo se ze stromu. A nebyl to rámus, byla to muzika. Co to? Bubeníček ztichl a přikrčil se za keřem. Slyší, jak od silnice se sem blíží dupavé kroky.“

❖ *Vojáci dupou a zvyšují dusot.*

❖ *Kaprál udeří do činelu.*

VOJÁK: „Támhle bude, slyšel jsem ho bubnovat!“

KAPRÁL: „Hlupáku, to byl datel! Kupředu!“

❖ *Kaprál dá činelem pokyn k dalšímu pochodu.*

❖ *Vojáci zahrají na bicí nástroje.*

VYPRAVĚČ: „Vojáci přešli a bylo zase ticho.“

DATEL: „Tak přeci je to datel, i když zobe jahody.“

❖ *Druhý Datel improvizuje na dřívka.*

VYPRAVĚČ: „Až půjdete lesem a uslyšíte ho, ztište se. On by to mohl být také ten zběhlý bubeníček. Zbytečně byste mu nasazovali brouky do hlavy, že si pro něho jdou vojáci. Vojnu on nemá rád, tam se moc rámusí. A kde je moc rámusu, tam je málo muziky.“

Na závěr pohádky žáci společně zaimprovizují na rytmické nástroje k lidové písničce „Tluče bubeníček, tluče na buben.“ Učitel řídí bubínkem nebo zpívá a tančí s žáky.

Navazující činnost

- Práce s písní „Datel“⁷⁰

Hudba: Jiří Pavlica

Text: František Nechvátal

Datel

JIRÍ PAVLICA
FRANTIŠEK NECHVÁTAL

$\text{♩} = 80$

Ha - br, ja - vor, dub i buk

kdo to tam tu - ká tu - ky, tuk?

Smrk, mod - řín, jed - le, lí - pa, klen,

kdo to tam kle - pe u - ta - jen?

Kdo to tam kle - pe u - ta - jen?

Kdo to tam kle - pe? Kdo to tam kle - pe?

Kdo to tam kle - pe u - ta - jen?

⁷⁰ RÁKOSNÍKOVÁ, Jiřina. *Studánko, rubínko*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 52. ISBN 978-80-7021-932-4

2. Červ už se dívá špehýrkou,
 kdo to tam seká sekyrkou?
 A zase v dáli klepy, klep,
 kam se to skryl pan drvoštěp.

3. Má rudou čapku, černý frak,
 má ostrý zobák, bystrý zrak.
 Habr, javor, dub i buk –
 kdo to tam ťuká ťuky ťuk.

K hudební pohádce můžeme připojit píseň „Datel“ Jiřího Pavlici. Nejprve si ji poslechneme a sledujeme notový zápis, poté se ji naučíme zazpívat a na závěr zkusíme přidat i hru na doprovodné nástroje podle not nebo doporučení učitele.

Návrh partitury doprovodných nástrojů

The image shows a musical score for two instruments: Claves and Wood Blocks. The score is divided into two systems, each starting with a measure number (5 and 9). The Claves part consists of a rhythmic melody with eighth and sixteenth notes. The Wood Blocks part consists of a simple rhythmic accompaniment with quarter notes and rests. The Claves part is written in 3/4 time, and the Wood Blocks part is written in 3/4 time.

Claves

Wood Blocks

Clv.

W d. Bl.

Clv.

W d. Bl.

3.4 Pohybová improvizace

Motivace

- Učitel zahraje a zazpívá lidovou písničku „Šel zahradník do zahrady.“

Šel zahradník do zahrady

Lidová píseň

The image shows a musical score for the folk song "Šel zahradník do zahrady". It consists of three staves of music in G major (one sharp) and 2/4 time. The first staff is labeled "Piano" and contains the first five measures of the melody. The second staff is labeled "Pno." and contains measures 6 through 10. The third staff is labeled "Pno." and contains measures 11 through 15. The lyrics are written below the notes.

Šel za-hrad-ník do za-hra-dy s*mo-ty-kou, s*mo-ty-kou, vy - ko - pal tam
roz - ma - rý - nu ve - li - kou, ve - li - kou. Roz - ma - rý - na pře - ve li - ce
vo - ně - la, vo - ně - la, až se pa - ni za - hrad - ní - ce dí - vi - la, dí - vi - la.

(zápis autorky)

- Žáci ve dvojicích vymýšlejí pohybové vyjádření textu lidové písně. Učitel doprovází žáky na klavír a zpívá.

Pohybové aktivity „Blešky“

Motivace

- Slovní: „I když jsou blešky malinké, dokážou doskočit daleko i vysoko. Pojdme si na ně zahrát.“

Aktivita s ozvučnými dřívky

- Učitel vybere žáka, který na dřívka zaimprovizuje rytmickou figuru. Ostatní žáci se volně pohybují v prostoru, po zaznění rytmické figury tuto figuru zaskáčou. Vybraný žák zvolí dalšího „blešního velitele“ a aktivitu několikrát zopakují.

Aktivita na rozlišení výšky tónu

- Učitel hraje na klavír střídavě vysoké a hluboké tóny. Žáci se pohybují po prostoru a reagují na změnu výšky tónu. Na tóny vysoké dělá blecha malé poskoky, na tóny hluboké si žáci představí, že jsou blechy v kožichu medvěda a ten se houpavým krokem zvolna pohybuje. Pokud přestane klavír hrát, blešky se skrčí, protože na ně asi číhá nebezpečí.

Píseň „Blecha“ s pohybem

Blecha⁷¹

Piano Spad - la ble - cha do tr - ni

Pno. a ta dru - há ved - le ni. Škrá - ba - ly se na bři - chu,

Pno. mě - ly tr - ny v ko - ži - chu. Spad - la ble - cha do tr - ni

Pno. a ta dru - há ved - le ni.

- Žáci vytvoří dvojice, které stojí ve dvou řadách proti sobě. Všichni dělají stejné pohybové prvky.

1. takt: 4 výskoky snožmo, ruce v bok

2. takt: 3x střídavě dupnout P, L, P

3. takt: poskočným krokem kolem vlastní osy

4. takt: 3x střídavě dupnout P, L, P

5. - 6. takt: individuálně se všichni škrábou na břichu a na zádech, při tom se předklánějí nebo zaklánějí

7. - 10. takt: stejné schéma jako v úvodu písně (1. - 4. takt)

⁷¹ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2008, s. 91. ISBN 7235-294-6

3.5 Instrumentální improvizace na hudební skladbu

Motivace

- Hra: Připravíme si skleněnou vanu s vodou, malé rybičky vysekané z dekorativní umělé hmoty a brčka. Rybičky rozházíme po třídě a děti je sbírají brčkem (nasají dechem) a nosí do kádinky s vodou. Vytvoří barevné rybí společenství.

Poslech

- Camille Saint-Saëns – „Karneval zvířat“ (část Akvárium)
- Poslechneme si s žáky skladbu. Řekneme žákům, aby zavřeli oči a soustředili se pouze na poslechové vjemy a zkusili si představit akvárium plné krásných barevných rybiček. Poté připravíme nástroje: Plastové láhve různých velikostí naplněné vodou, dešťové tyče, menší plastové lahve s rýží, mušličkami, korálky, drobnými kamínky a pískem. Necháme žáky, aby si ozvučené předměty postupně vyzkoušeli a poznali jejich zvukové možnosti.
- Skladbu si poslechneme ještě jednou, žáci již cíleně naslouchají a přemýšlejí o uplatnění připravených hudebních nástrojů.

Vlastní instrumentální tvorba

- Žáci si vyberou připravené ozvučené předměty a zahrají svoje akvárium, instrumentální doprovodnou verzi k dané hudební ukázce.

Navazující činnosti

- Žáci získané dovednosti uplatní v samostatné improvizaci na téma voda. Mohou se připojit dva až tři sólisté s pentatonickou zvonkohrou nebo učitel hrající na klavír v pentatonické škále.
- Na závěr si poslechneme ještě ukázkou relaxační hudby se zvuky vody, deště a moře a se zavřenýma očima si sami sebe představujeme jako rybku ve vodě.

Obě hudební ukázky můžeme také propojit s výtvarnou činností – abstraktní malbou do vlhkého podkladu.

3.6 Instrumentální tvořivá hra s písní „Vdávala se myška“

- Pro instrumentální tvořivou hru si vybereme jednoduchou píseň. Nejprve se ji naučíme zazpívat, žáci ji mohou také zahrát na zobcovou sopránovou flétnu nebo zvonkohru.

Vdávala se myška⁷²

Hudba: Pavel Jurkovič
Text: Věra Provazníková

The image displays two systems of a musical score for the song 'Vdávala se myška'. Each system includes a vocal line and a piano accompaniment. The piano accompaniment consists of five parts: Piano, Tambourine, Claves, Maracas, and Bongos. The first system's lyrics are: 'Vdá - va - la - se myš - ka Hryž - ka, ko - ho - pak si bra - la? Ko - cou - ři jim vy - hrá - va - li, že - nich ji ved sá - lem,'. The second system's lyrics are: 'Mňau ko - cou - ra Hr - do - pyš - ka, straš - ně se ho bá - la. a když spo - hu tan - co - va - li, lás - kou ji sněd má - lem.' The piano part in both systems is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 2/4 time signature. The percussion parts are written on a single-line staff with a 2/4 time signature.

⁷² RÁKOSNÍKOVÁ, Jiřina. *Hrajeme si u maminky*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 23. ISBN 80-7021-610-7

- V instrumentální tvořivé hře začínáme s nejmladšími žáky zpravidla tím, že žáci opakují ostinátní motiv podle doporučení učitele. Teprve po osvojení dalších hudebních dovedností mohou žáci již sami vytvářet instrumentální doprovod dle své fantazie. V této písni učitel připraví doprovod na bicí nástroje (tamburína, dřívka, rumbakoule a bonga) vždy na úvodní dva takty. Žáci ve skupině daného nástroje doplní zbývající takty, které učitel vypíše do partitury a všichni společně zahrají a zazpívají.

3.7 Hudební hry

„Mašinka“

Zvuky mašinky

- Nejprve s žáky pomocí metody brainstorming zapíšeme na tabuli různé zvuky (citoslovce), které souvisejí s vlaky, např. š-š-š-š, drn-drn, hů-hů, pa-dam pa-dam, fí-fí.
- Poté vybereme několik zvuků a seřadíme s žáky tyto zvuky do přesného uspořádání, nejlépe od tišších zvuků po hlasitější (výraznější).
- Žáci se postaví zády do kruhu a všichni začnou vydávat první zvuk. Učitel poté obchází zevnitř kruh a dotkne se jednoho žáka, který změní zvuk na další určený v pořadí. Ostatní žáci by měli reagovat stejně a rychle se přizpůsobit. Hudební hra pokračuje tak dlouho, dokud se nevyčerpají všechny zvuky.
- Se staršími žáky můžeme použít obdobnou hru s cíleným vytvořením kánonu ve výraznější rytmicizaci daných zvuků.

Sestavení mašinky

- Žáky uvedeme do situace, kdy si představí, že jsou ve výrobě mašinek. Učitel pomůže vytvořit tři 6 – 8 členné skupiny žáků. Každá skupina si vymyslí a sestaví úplně novou mašinku, které dá jméno.
- Každý z žáků je jedna součástka, jež v pravidelném rytmu vykonává určitý pohyb a zvuk. Jeden žák začne a neustává, postupně se řadí další členové

skupiny do zástupu. Žákům dáme prostor i čas pro vlastní tvorbu a po stanovené době se nové mašinky předvedou „koncertně“.

„Přihořívá“

- S žáky si zazpíváme lidovou píseň „Holka modrooká“.
- Zeptáme se žáků: „Znáte pohádku o vodníkovi, který láká děvčata na barevné pentličky? Já mám jednu krásnou červenou pentličku, kterou vodník ztratil a teď ji hledá. Jeden z vás bude vodník, kterého pošleme za dveře. Mezitím ukryjeme ve třídě červenou pentličku a až vodníka zavoláme, zahrajeme si s ním hru s dynamikou. Budeme zpívat písničku „Holka modrooká.“ Když se vodník přiblíží k pentličce, budeme na zpěvu zesilovat, když půjde dále od pentličky, budeme zeslabovat.“
- Touto hudební hrou zprostředkováváme pochopení pojmů: dynamika, crescendo, decrescendo
- Dbáme na hlasovou hygienu – nepřepínáme hlas.
- Vodníka můžeme dle možností prostřídat.
- Hru lze namotivovat i na jinou lidovou píseň.
- Místo zpěvu lze využít též ozvučná dřívka.

Holka modrooká

Lidová píseň

The musical score is written for piano and consists of three staves. The first staff is labeled 'Piano' and contains the first six measures of the melody. The second staff is labeled 'Pno.' and contains measures 7 through 11. The third staff is labeled 'Pno.' and contains measures 12 through 16. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The lyrics are written below the notes.

Piano

Hol - ka mo - dro - o - ká, ne - se - dá - vej u po - to - ka, hol - ka mo - dro - o - ká,

Pno.

ne - se - dá - vej tam. V*po - to - ce je vel - ká vo - da, vez - me - li tě

Pno.

bu - de ško - da, hol - ka mo - dro - o - ká, ne - se - dá - vej tam.

(zápis autorky)

„Bublinky“

Sólo pro bublinku

- Žáky rozdělíme na dvě skupiny.
- První skupina bude hrát hudební pexeso, druhá skupina prezentuje „Sólo pro bublinku.“
- Žáky ve druhé skupině rozdělíme do dvojic či trojic. Jeden žák dostane bublifuk, druhý a případně třetí žák bude hrát na pentatonické nástroje.
- Žákům s hudebními nástroji vysvětlíme, že budou hrát sólo pro bublinku, kterou si individuálně zvolí. Žáci improvizují v instrumentální hře, ale pouze tak dlouho, než bublinka praskne.
- Žáci si své role vymění.
- Skupiny se vzájemně vystřídají.⁷³

Hopsání bublinek

- Pro tuto aktivitu si vybereme radostnou relaxační hudbu. Žákům vysvětlíme, že se stávají bublinkami, které poletují vzduchem, ale při zastavení hudby se musí vrátit na své místo (židli). Takto několikrát opakujeme.
- Žákům je třeba vysvětlit, že se nemohou bublinky srážet, jinak by praskly. Také se musí stále pohybovat a neměly by se zastavovat. Můžeme žáky navést i k využití různých tanečních kroků.

⁷³ JENČKOVÁ, Eva. . *Hudba v současné škole. Výběrová řada (sv. 2) - Zobcová flétna*. Hradec Králové, J. Jenček: Orlice, 1999, 55 s. ISBN 80-902662-0-7

3.8 Komplexní tvořivá práce s říkadlem „Haju, haju, hajušky“

Motivace

- Slovní: „Stává se vám děti často, že něco zapomenete? Jdete do lesa na houby a zapomenete tam klobouček nebo lezete na strom a zůstane tam po vás třeba svetřík. Mám pro vás jedno říkadlo o zapomnětlivé Mařence.“

Nácvik říkadla

- učitel zadeklamuje říkadlo

„Haju, haju, hajušky,
šla Mařenka na hrušky.
Ztratila tam kabátek,
přišla s pláčem nazpátek.“⁷⁴

- dechové cvičení
 - dlouhé silné výdechy, abychom shodili hrušku se stromu
- artikulační cvičení
 - kabátek, nazpátek: 2x pomalu, 4x rychle s výrazným zakončením hlásky „k“
- učitel deklamuje celý verš a žáci opakuji
- učitel deklamuje první verš, žáci naváží druhým veršem
- žáci deklamují celé říkadlo a ozvučnými dřívky hrají rytmus říkadla, místo ozvučných dřívek mohou také ťukat ukazováčky

Ha - ju, ha - ju, ha - juš - ky, šla Ma - řen - ka na hruš - ky.

Ztra - ti - la tam ka - bá - tek, při - šla s*plá - čem na - zpá - tek.

⁷⁴ RÁKOSNÍKOVÁ, Jiřina. *Hrajeme si u maminky*. Praha: Vyšehrad, 2002. s. 58. ISBN 80-7021-610-7

Hra na tělo

- Návrh hry na tělo:

<i>Haju, haju, hajušky</i>	kolébáme složenýma rukama v předloktí, jako když chováme miminko
<i>šla Mařenka na hrušky.</i>	4x střídavě dupy P, L, 2x plesk oběma rukama na stehna a tlesk
<i>Ztratila tam kabátek,</i>	7x kroky kolem své osy za pravou rukou a dup nohou
<i>přišla s pláčem nazpátek.</i>	7x kroky kolem své osy za levou rukou a dup nohou

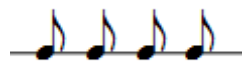
- **Navazující činnost**

Žáci jdou volně po třídě, rytmicky deklamují říkadlo a vždy na první dobu v taktu si jednou rukou tlesknou se spolužákem, který je nejbližší.

Instrumentální doprovod

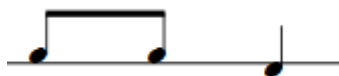
- zvolíme výrazná slova jako ostinátní figury pro doprovodný nástroj

haju, haju

prstové činelky

Mařenka

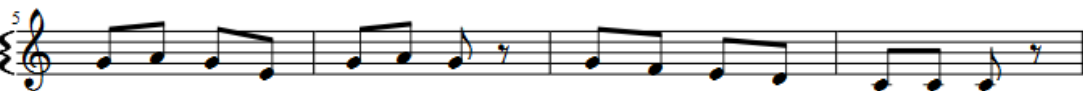
rourový bubínek

- nejprve vytleskáme rytmické figury všichni a poté zahrajeme na rytmické nástroje
- učitel zahraje na rytmickém nástroji ostinátní figuru
- vybraní žáci hrají ostinátní figuru, ostatní deklamují říkadlo
- vybídneme žáky k tvorbě dalších rytmických nápadů a necháme je individuálně zvolit rytmický nástroj

Melodizace říkadla

- říkadlo melodizujeme na hudebním motivu písně „Zlatá brána“

Piano Ha - ju, ha - ju, ha - juš - ky, šla Ma - řen - ka na hruš - ky.

Pno. Ztra - ti - la tam ka - bá - tek, při - šla s*plá - čem naz - pá - tek.

- znázorníme si pohybem dlaně stoupající a klesající melodii
- vybraní žáci doprovázejí hrou na zvonkohru ostatní žáky, kteří zpívají říkadlo
- vybraní žáci hrají na zobcovou sopránovou flétnu
- žáky rozdělíme na pět skupin: skupina A doprovází hrou na tělo, skupina B hraje na rytmické nástroje, skupina C hraje na zvonkohru, skupina D hraje na flétny a skupina E zpívá říkadlo
- pro hru na dětskou zvonkohru můžeme použít notový part s barevně označenými notami
- lze připojit další aktivitu - žáci ve vytvořených skupinách zapisují písně, ve kterých se zpívá o jablíčku nebo hrušce (Měla babka; Nic nedbám; Pod dubem, za dubem; Chovejte mě, má matičko; V zahradě na hrušce a jiné)

Na závěr si některé z těchto písní zazpíváme.

4. ZÁVĚR

Diplomovou práci jsem rozdělila do tří částí. V první části diplomové práce jsem se zabývala základními teoretickými poznatky o dětské hudební tvořivosti. Zaměřila jsem se zejména na vymezení pojmu dětské hudební tvořivosti, problematiku psychologické podstaty, objasnila její specifické rysy a fáze.

Ve druhé části diplomové práce jsem se věnovala analýze tří typů stávajících učebnic hudební výchovy pro první stupeň základní školy z hlediska hudební tvořivosti. Na základě této analýzy jsem učebnice komparovala. Ve druhé části jsem rovněž představila Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání z aspektu hudební tvořivosti žáků mladšího školního věku.

Ve třetí a zároveň praktické části diplomové práce uvádím vlastní didaktické příklady, které podporují proces hudební tvořivosti žáků mladšího školního věku. Didaktické příklady jsou cíleně zaměřené na rytmicko – vokální, instrumentální a hudebně pohybovou tvořivost.

Diplomová práce mne obohatila o nová poznání a skutečnosti v souvislosti s teoretickou částí. Analýza učebnic hudební výchovy je pro mne jako učitelku prvního stupně přínosem. Na základě těchto poznatků jsem si vytvořila svůj názor na danou problematiku výuky hudební výchovy. V hudební výchově by měly být dominantní tvořivé činnosti, protože rozvíjejí tvůrčí schopnosti, samostatné myšlení žáků a ve výsledném efektu vedou ke správnému rozhodování v různých situacích.

5. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BUDÍK, Jan. *Metodická příručka pro Hudební výchovu v 1. ročníku základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 186 s.
2. ČÁP, Jan. *Psychologie pro učitele*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 382 s.
3. DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchova Kukačka pro učitele 1. ročníku základní školy*. Praha: Panton, 1994, 58 s. ISBN 80-7039-200-2
4. DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchova Pěnička pro učitele 2. ročníku základní školy*. Praha: Panton, 1995, 73 s. ISBN 80-7039-224-X
5. DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchova Skřivánek pro učitele 3. ročníku základní školy*. Praha: Panton, 1996, 81 s. ISBN 80-7039-298-3
6. DANIEL, Ladislav. *Metodická příručka k učebnici hudební výchova Sedmihlášek pro učitele 4. ročníku základní školy*. Praha: Panton International Mainz – Praha, 2000, 77 s. ISMN M-2050-0678-5
7. FERRIÈRE, Adolphe. *L'école active II*. Geneve: Neuchâtel, 1922, 415 s.
8. HLAVSA, Jaroslav a kol. *Psychologické problémy výchovy k tvořivosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, 239 s.
9. HURNÍK, Ilja. *Jak se hraje na dveře a jiné muzikantské pohádky*. Praha: Albatros, 1989, 90 s. ISBN 13-762-89
10. JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova pro 1. ročník. Metodický průvodce, zpěvník*. Brno: Nová škola, 2011, 48 s. ISBN 978-80-7289-359-1
11. JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 2 pro 2. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, 40 s. ISBN 978-80-7289-356-0

12. JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 3 pro 3. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, 39 s. ISBN 978-80-7289-360-7
13. JAGLOVÁ, Jindřiška. *Metodický průvodce učebnicí Hudební výchova 4 pro 4. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, 2011, 31 s. ISBN 978-80-7289-330-0
14. JAGLOVÁ, Jindřiška. *Hudební výchova 5: učebnice pro 5. ročník základní školy*. Brno: Nová škola, s.r.o., 2012, 71 s. ISBN 978-80-7289-403-1
15. JENČKOVÁ, Eva. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2005, 320 s. ISBN 80-903115-7-1
16. JENČKOVÁ, Eva. *Hudba v současné škole. Výběrová řada (sv. 2) - Zobcová flétna*. Hradec Králové, J. Jenček: Orlice, 1999, 55 s. ISBN 80-902662-0-7
17. KULHÁNKOVÁ, Eva. *Písničky a říkadla s tancem*. Praha: Portál, 2006, 143 s. ISBN 80-7367-171-9
18. LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. stupeň základní školy. Metodický průvodce*. Praha: SPN, 2007, 103 s. ISBN 978-80-7235-345-3
19. LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2001, 77 s. ISBN 80-7235-047-1
20. LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2008, 103 s. ISBN 80-7235-312-8
21. LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2002, 80 s. ISBN 80-7235-065-X
22. LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, 88 s. ISBN 80-7235-092-7

23. LIŠKOVÁ, Marie, HURNÍK, Lukáš. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, 87 s. ISBN 80-7235-092-7
24. LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy. Metodická příručka*. Praha: SPN, 2003, 88 s. ISBN 80-7235-092-79
25. MACEK, Petr, KALINA, Petr, KOSTRHUNOVÁ, Simona. *Český hudební slovník osob a institucí 2012*. Praha – Brno: Koniasch Latian Press – Masarykova univerzita, 2012, 850 s. Musicologica. cz. ISBN 978-80-87773-01-07
26. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9
27. RÁKOSNÍKOVÁ, Jiřina. *Studánko, rubínko*. Praha: Vyšehrad, 2009, 93 s. ISBN 978-80-7021-932-4
28. RÁKOSNÍKOVÁ, Jiřina. *Hrajeme si u maminky*. Praha: Vyšehrad, 2002, 78 s. ISBN 80-7021-610-7
29. ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili o vychování*. Praha: 1910, 249 s.
30. SEDLÁK, František a kol. *Didaktika hudební výchovy 2: na druhém stupni základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, 310 s.
31. SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte*. Praha: Supraphon, 1974, 196 s.
32. SEIFERT, Jaroslav. *Býti básníkem*. Praha: Československý spisovatel, 1984, 112 s.
33. ŠVARCOVÁ, Iva. *Základy pedagogiky*. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická, 2011, 145 s. ISBN 978-80-7080-690-6
34. VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební tvořivost žáků mladšího školního věku*. Praha: Supraphon, 1989, 196 s. ISBN 80-7058-149-2

35. VÁŇOVÁ, Hana. *Pěvecká tvořivost na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, 120 s.

Internetové zdroje:

36. KOHOUTEK, Rudolf. *Tvořivost a její poznání*. 2009. [online]. [citováno dne 2015-10-15] Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/tvorivost-z-hlediska-pedagogicke-psychologie>.

37. LIŠKOVÁ, Marie. *Didaktické rozpracování obsahu učiva z učebnic Hv 1. až 5. ročník ZŠ: do Rámcově vzdělávacího programu základního vzdělávání* [online]. Praha, 2011 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/110137>

38. VÁŇOVÁ, Hana. *Oponentský posudek na rigorózní práci Mgr. Marie Liškové z 15. 8. 2011*. [online]. Praha, 2011 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/110137>

39. *Příloha č. 1 k Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, čj. MSMT-28603/2015. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha, leden 2016, 164 s. [online]. 04. 07. 2016 16:50 [cit. 2016-07-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37052/>